

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

Adres redactie: ds H. Amelink, Waal 5, Langerak (Z.-H.)

Administratie: Drukkerij Steenberg, Slotlaan 220, Zeist

H. Amelink - Langerak (Z.-H.)

Weest in geen ding bezorgd

(Matth. 6:34)

Er zijn bepaalde zaken, waartegen in de H. Schrift veel gewaarschuwd wordt. Eén daarvan is het bezorgd-zijn. Zonden, waartegen veel gewaarschuwd wordt, zijn natuurlijk juist die zonden, waarin we zo makkelijk vallen. Waarin ieder mens makkelijk valt.

En er is zo veel dat ons vaak naar de keel grijpt. Er is zo veel, waarvan we ons afvragen: hoe moet dat aflopen?

Afgedacht van alle moeilijkheden, die een ieder wel heeft in de persoonlijke sfeer is er bezorgdheid over kerk en wereld.

Als de engelse premier gelijk heeft dan zullen de komende jaren de jaren van burgeroorlogen worden in veel landen. En er is zeker voldoende aanwijzing om te vrezen dat hij gelijk heeft. Hij is door de feiten voor een deel al in het gelijk gesteld.

Onze tekst is er één uit de Bergrede, die Mattheüs ons meedeelt in de hoofdstukken 5-7.

Daar leert de Heiland ons hoe we in het koninkrijk hebben te verkeren.

Dat koninkrijk terug te brengen op aarde was Zijn taak. Hij predikte: bekeert U, want het koninkrijk der hemelen is nabij gekomen. In Hem is het nabij. Want dan is er voor het eerst weer een mens, die volkomen gehoorzaam is aan de Vader.

Nu bij het leven in dat koninkrijk, bij die bekering, behoort ook het niet bezorgd zijn. De Heiland heeft het in dit gedeelte van de bergrede over het bezorgd zijn over eten en drinken.

Dat is niet nodig. Dat mag niet. En waarom niet? Omdat we dank zij het werk van onze Heiland God weer als onze Vader mogen kennen, aanspreken en vertrouwen. We hebben een Vader die voor ons zorgt. En als God voor ons is, wie zal dan tegen zijn?

Omdat Hij voor ons is, daarom zijn we ontslagen van het voor ons zelf zijn.

Als voorbeelden heeft de Heiland gebruikt de vogels en de bloemen. De vogels werken niet en hebben toch te eten. Bloemen werken ook niet en ze zijn met groter heerlijkheid bekleed dan Salomo.

☆☆☆

Nu meen ik dat we het uit mogen breiden. We behoeven niet bezorgd te zijn over eten en drinken, maar ook niet over iets anders. Elke dag heeft genoeg aan zijn eigen kwaad, aan eigen moeilijkheden.

We leven in veel bewogen tijden en er verandert verschrikkelijk veel. En het leven wordt steeds kwetsbaarder.

Hoe lang kan een jaar niet duren. Maar een jaar is een aaneenschakeling van dagen. Mensen die pijn hebben, weten dat het beste. Hoe lang kan één uur niet duren.

Hoe lang is een doorwaakte nacht met slaap-vernietigende gedachten.

Maar wat de toekomst brenge moge, één ding is zeker dat temidden van alles wat er gebeurt er eigenlijk toch maar één ding gebeurt en dat is: de oprichting van het koninkrijk van onze Here Jezus Christus.

We kunnen ons zorgen maken over ons dagelijks brood. Over lonen en prijzen en de inflatie. We kunnen ons zorgen maken over de werkgelegenheid. We kunnen ons zorgen maken over onze gezondheid. We kunnen ons zorgen maken over onze kinderen. We kunnen ons zorgen maken over de boze raadsragen tegen het Woord des Heren. We kunnen ons zorgen maken over toekomst van kerk en christendom. We kunnen ons zorgen maken over Israël.

We kunnen ons zorgen maken over een mogelijke derde wereldoorlog, met alle ver-

schrikkingen, die eraan verbonden zullen zijn.

Zo kan ik heel lang doorgaan.

Maar dan zegt de Heiland: nee! Zo niet.

Want het koninkrijk komt. Elke dag is God dáár mee bezig. En dat zal uitlopen op het „zie Ik maak alle dingen nieuw”.

Daarom moeten we ook vóór alles dat koninkrijk en de gerechtigheid van het koninkrijk zoeken.

We hoeven niet de zorgen te dragen van vandaag en morgen. Elke dag heeft genoeg aan eigen zorgen. Het kwaad van twee dagen tegelijk hoeven we niet te dragen en kunnen we ook niet dragen.

☆☆☆

Wat het nieuwe jaar ons brengen zal, wij weten het niet. Misschien komt de Here Jezus terug. Misschien gaan we ook wel een heel nieuw bestel tegemoet. Misschien, en we mogen erom vragen, komt er een réveil, dat vele mensen tot geloof en bekering zal brengen. Maar onder alles geldt: stil maar, wacht maar, alles wordt nieuw.

MEDEDELING

Het Bestuur van de persvereniging „Opbouw” deelt de lezers mee dat met ingang van 1 januari 1971 tot de redactie is toetreden drs H. E. S. Woltring, uit Amsterdam. Voor de leden van de vereniging en de lezers van het blad geen onbekende.

Namens het Bestuur,
W. Kaper

IN MEMORIAM

PROF. DR. A. A. VAN RULER

Een golf van ontroering ging er door het land, toen door de radio het bericht kwam van het plotseling overlijden van Prof. Van Ruler. Door dezelfde radio, die zo vaak zijn krachtige stem, met het direkt herkenbare warme timbre had doorgegeven. Die stem, — en dat legde juist de band der herkenbaarheid tussen spreker en luisteraars, — die op zo'n indringende wijze het Woord Gods, ja het blijmakende Woord van onze God, jaren lang mocht doorgeven.

De dood van Van Ruler heeft ons overvallen. Doet hij trouwens ooit anders? Zolang hij nog niet ten val gebracht is zal hij ons altijd besluipen en onverhoeds toestaan. Eén van Van Ruler's onovertroffen meditatieve boekjes (maar verkijk u niet op dat bijvoegelijke naamwoord, want heel zijn theologie ressonneerde mee in zijn meditatieve werk) heet: De dood wordt overwonnen! Die zekerheid heeft hij uitgebazuind (kon de klank van zijn stem bij tijd en wijle niet op-klinken als de stoot van een bazuin?) — in die zekerheid heeft hij geleefd (en hoe? werkelijk gelééfd!), gewerkt, getheologiseerd (wat bij hem nooit betekende: theoretiseren om het theoretiseren) en is hij gestorven. Strijdvaardig, maar daarbij altijd blijmoedig. Hoe heeft hij tot in het aangezicht van de dood (die hem inderdaad al lang tevoren besloep) zich en allen opgewekt toegesproken: sta op tot de vreugde!

U zult van mij niet verwachten een samenvatting van zijn werk, of een schets van de betekenis van zijn theologisch werk. Daar is de tijd nog niet rijp voor en acht ik mezelf ook niet toe in staat. Anderen hebben zich reeds vrij diepgaand met zijn werk bezig gehouden: Velema, Van Rothuizen, Douma in zijn dissertatie. 't Is voor ons interessant te weten, dat Van Ruler in de dertiger jaren zijn eerste boek wijdde aan de visie van Kuiper en van Schilder op een christelijke cultuur. Ik kan me herinneren, dat dit mijn eerste kennismaking was met Van Ruler. Schilders kritiek op Kuipers Gemene Gratie en zijn eigen visie in de bundel „Jezus Christus en het mensenleven” waren toen hevig in discussie en het was boeiend om kennis te nemen van de kritiek van Van Ruler op Kuiper en Schilder beide, want hij vond Schilder zo mogelijk nog erger dan Kuiper. Hij verweet hem niet minder dan christelijk cultuur-optimisme.

Van Ruler was leerling van Haitjema en tegen deze Barthiaan in Groningen was je als student van Schilder behoorlijk op scherp gezet. 't Is een wondere ervaring, dat je nú bij de voorbereiding van je catechismuspreken Haitjema's Catechismusverklaring zo vruchtbaar kunt gebruiken. Er is sindsdien ook wel wat veranderd in de theologische wereld. Mensen als Haitjema, Van Niftrik en Van Ruler zijn je veel nader gekomen, bevinden zich voor je besef in hetzelfde kamp, als het gaat tegen de nieuwe theologie. Intussen overleeft de oude Groninger Professor nu nog zijn leerling. Een leerling echter met een heel eigen ontwikkeling en heel eigen signatuur. Moeilijk onder te brengen in een groepering. Heeft hij zelf op zijn beurt school gemaakt? Ik dacht van niet. Hij heeft wel ieder, die met hem in aanraking, — liever: onder zijn bekoring kwam, leren denken. En dat is meer waard dan schoolvorming.

Zijn ontwikkeling ging de laatste jaren meer naar de orthodox-bevindelijke kant. Wellicht zat dat er altijd toch wel in, theoloog van de Heilige Geest als hij was. Hij begon daardoor de bevindelijke sector van de Gereformeerde Gezindte aan te spreken. Wat nog niet wil zeggen, dat hij zou passen in een geref. bondstructuur. Waar paste hij trouwens wel in? Zijn sprankelende, speelse geest sprong uit alle structuren. Tegenover allen,

die hij toesprak en beïnvloedde handhaafde hij toch altijd zijn zelfstandigheid.

Zijn laatste predikantsplaats, Hilversum, was mijn laatste woonplaats, voordat ik predikant werd. In de jaren 1942-45 studeerde ik af ('t bleef vaak bij een pogen in die donkere tijd) in het dorp, waar Van Ruler dus dominee was. Zijn prediking trok al spoedig, zo niet veel volk, dan toch wel de aandacht, ook van niet-hervormden. 'k Bewaar nog altijd een boekje met preekverslagen, die ik maakte zovaak ik onder zijn gehoor kwam. In de hongerwinter maakte ik persoonlijk kennis met hem. Hij verzamelde toen om zich heen alle theologanten in Hilversum, in zijn huiskamer, om ons elke week een avond te vergasten op een sort cursus theologie. De universiteiten waren grotendeels gesloten, de studie werd erg vertraagd, Van Ruler wilde ons enige compensatie geven en in die bange tijd onze belangstelling voor de theologie gaande houden. En dat is hem wonderwel gelukt! De sterke indrukken van die avonden zijn me bijgebleven. 'k Moest soms denken aan de privaatcolleges van Bilderdijk. Je kunt wel zeggen, dat Van Ruler ons college gaf, hoewel zelf nog niet gepromoveerd. En dan op een manier als de meesten onzer nog nooit gehad hadden. Ook zijn optreden was professoraal. We hadden daar heimelijk wel eens plezier over. Pas als we allen gezeten waren trad hij de kamer binnen, gehuld in zijn kamerjas, als in een toga! Maar als hij begon te spreken, was je de verstonde getuige van een sprankelend theologisch gedachtenspel.

Wij waren als Kamper studenten van Schilder toch wel wat gewend. Van Ruler deed me toen soms aan Schilder denken. In zijn oorspronkelijkheid, in zijn verrassende taalgebruik. Maar dan Schilder in zijn eerste periode, vóór zijn professoraat. Toen zijn boeken nog ontstonden uit Reformatie-artikelen-series. Voor mijn besef is dat Schilders beste tijd geweest. Zo had ik hem ook leren kennen uit zijn boeken in de kast van mijn vader thuis. Later, in Kampen, in de collegezaal viel hij me wel wat tegen. Toen werd m.i. zijn geest al gebogen onder niet aflatende polemiek, verdachtmaking, partijschap in de kerk. Zoals gezegd, Van Ruler deed me sterk denken aan de jonge Schilder. Vraag me niet waarover hij het had in die winter van '44-'45. 'k Zou 't niet meer weten. 'k Probeerde wel aantekeningen te maken, maar gaf het al gauw op. 't Was te overweldigend. Er ging ook een heel andere denkwereld voor je open dan in Kampen.

Toen na de oorlog Van Ruler zijn aandeel wilde leveren aan de politieke bezinning met zijn sterk theoretisch opgezette boek „Religie en Politiek”, was het een grote teleurstelling voor me, dat Schilder daar zo weinig aandacht aan gaf. Ik herinner me een weinig zeggende recensie in De Reformatie, waaruit ik de indruk kreeg: hier varen twee grote schepen elkaar in de mist rakeling voorbij, zonder elkaar te herkennen. Schilder had geen antenne voor Van Ruler. Daar zal allicht een rol bij gespeeld hebben Van Rulers scherpe afwijzing van wat hij zag als christelijk cultuuroptimisme bij Schilder. Ik denk wel eens: als de ouder geworden Schilder de ouder geworden Van Ruler eens had kunnen ontmoeten, in zijn strijd tegen de moderne theologie, — zouden ze elkaar niet hebben herkend als strijders voor de goede zaak van onze God?

Nog in Hilversum heb ik Van Ruler eens een artikel van prof. Greijdanus gebracht, een artikel over de Wet Gods bij Paulus, in een F.Q.I.-almanak. Ik wist nl. dat Van Ruler bezig was aan een proefschrift over de Wet. Later, bij het doorlezen van de dissertatie over De Vervulling der Wet heb ik niet kun-

nen merken, dat hij Greijdanus' studie gebruikt had. De gereformeerde denkwereld was in die tijd nog een heel andere dan de hervormde.

Toch ben ik nog altijd dankbaar, dat ik in die bange winter wat verwijding van mijn wereld kreeg, als student van het toch altijd wat in zichzelf besloten Kampen. Daardoor mocht ik een aanvoeling van Van Ruler krijgen, die anderen soms geheel missen. Een aanvoeling, die je trouwens tot je verrassing blijkt te delen met vele echt niet theologisch ontwikkelden in den lande. Vooral door zijn morgenwijdingen voor de AVRO heeft Van Ruler een grote kring van dezulken om zich heen gevormd en gevoed.

Ik dank God voor velen, die Hij in mijn jonge jaren op mijn weg gevoerd heeft. Mijn wijkdominee P. N. Kruyswijk. De dominee, die ik in mijn vacaties zo graag hoorde: B. Holwerda. De man die door zijn geschriften mij zo boeide: K. Schilder. De bezielende prediker uit mijn Kamper tijd: J. Overduin. En onder hen last but not least A. A. van Ruler.

We zullen zijn krachtige stem niet meer horen voor de radio. Elke radiospreker krijgt instructies hoe hij spreken moet. Vooral geen stem opzetten of je voor een kerk vol mensen staat. Van Ruler trok zich daar niets van aan. Als dat zo moest voor de zaak van de Heer, verhief hij ineens zijn stem met macht! En hij zei het zonder er doekjes om te winden, kort en krachtig. Een verademing temidden van veel radiogeletter over medemenselijkheid en meer niet.

Nu is ook deze stem uitgevallen. En zijn vruchtbare pen ligt stil.

Maar de Zaaier waakt over het goede zaad. Tot de ure van de Grote Oogst.

„In onze tijdelijke daad ligt een eeuwige kracht.

Dat hebben wij niet in de hand. Het is waar in de Heer”,

zo beled hij zelf aan 't slot van zijn boekje over 1 Cor. 15:

„De dood wordt overwonnen”.

C. P. PLOOY

☆☆☆

In aansluiting veroorloof ik me een „Te Berde” d.d. 18 juni 1965 opnieuw af te drukken.

Wie wel eens de gelegenheid heeft gehad en gebruikt om veel te luisteren naar godsdienstige uitzendingen voor de radio weet dat ze op de duur ontzettend vermoeiend zijn. Vermoeiend, omdat ze maar zelden boeiend zijn. Saai, niet omdat de sprekers niet hun best doen.

Het tegendeel is het geval.

De recht-op-de-man-af-sprekers, de morgenwijders, de dagsluiters, ze doen allemaal ontroerend hun best. En maar zelden wordt je aandacht echt gevangen.

Nadenkend over de vraag hoe dat komt, bij zo veel kennelijk aanwezige goedwillendheid, ben ik tot de conclusie gekomen, dat men te weinig de moed heeft het Evangelie zonder meer te laten spreken. Het lijkt er soms wel op of men zich schaamt met de deur in huis te vallen.

Men heeft een ontmoeting in de trein gehad.

Een kind heeft wat gezegd.

Onlangs las men een treffend gezegde.

En het laatste nieuws is ook altijd een mooi aanknopingspunt.

En met het al wordt het onzegbaar verveeld.

Het is bepaald een verkwikking als iemand de moed heeft om gewoon te beginnen met het lezen van een gedeelte van de Schrift, het te verklaren en dan weer op te houden. En het merkwaardige is dat het dan direct boeiend wordt. Het Evangelie werft zijn eigen gehoor en behoeft niet mooi gemaakt te worden. Het is mooi genoeg van zich zelf.

Een van deze gunstige uitzonderingen is als radiospreker Prof. dr. A. A. van Ruler. Ik was zelf in de gelegenheid omstreeks 1953 te luisteren naar zijn schriftoverdenkingen over 1 Cor. 15. Tot mijn verrassing zijn ze nu in druk verschenen onder de titel „De dood

overwonnen" (Uitgave Callenbach in de Ronde-reeks). Het directe, het wel haast met de deur in huis vallende van deze overdenkingen, dat me toen trof, treft me **nú** ook weer bij het lezen.

Er wordt geen enkele poging gedaan het mooi te maken, gewild actueel te doen, om op die manier de luisteraars te boeien. En juist daarom was het voor de luisteraar en is het nu voor de lezer bijzonder boeiend.

Predikers van het Evangelie zijn geen handelsreizigers.

Ze behoeven het Evangelie niet te verkopen.

Ze behoeven zich ook niet te schamen dat ze met het Evangelie komen. Het behoeft niet op de manier van „neemt U me niet kwalijk, dat ik U lastig val". En radio-sprekers in dienst van het Evangelie behoeven niet in angst te leven dat men de knop zal omdraaien. Want wie niet geboeid wordt door het Evangelie, wordt ook zeker niet geboeid

door alle mogelijke retorische kunstgrepen. We hebben Mozes en de profeten. Wie daarvoor niet horen wil, hoort ook niet via een omweg. En voor het ongelooft is geen retorica ooit mooi genoeg.

Wat in de overdenkingen van Prof. Van Ruler ook opvalt is dat de toepassing met de tekst gegeven is. Er behoeft niets bij. Het behoeft niet geconcretiseerd. Het Evangelie is van zichzelf concreet genoeg. Explicatie en applicatie zijn onlosmakelijk hecht aan elkaar verbonden.

Ik zou haast zeggen automatisch, al klinkt dat woord merkwaardig in dit verband. Het directe is tegelijk bijzonder ontdekkend en bijzonder vertroostend. Want het Evangelie predikt ons Jezus Christus. We zijn gered door Zijn dood en opstanding.

Dat moet vóór alle dingen gepredikt.

Dat maakt het vóór alles boeiend.

AMELINK

Wat zegt de Schrift over de toekomst van Israël

(III - SLOT)

In de derde plaats: Handelingen 3. In Handelingen 3 spreekt Petrus tot het volk, bijeenvergaderd in de tempel. Hij spreekt dus tot zijn eigen volksgenoten en zegt in vers 19: „Komt dan tot berouw en bekering opdat uw zonden uitgedelgd worden opdat er tijden van verademing mogen komen voor het aangezicht des Heren en Hij den Christus, die voor u tevoren bestemd was, Jezus, zende; dien de hemel moest opnemen tot de tijden van de wederoprichting aller dingen, waarvan God gesproken heeft bij monde van zijn heilige profeten, van oudsher.”

D.w.z. Petrus zegt, jullie weten er wel van: want de profeten spreken er duidelijk over. Waarover heeft hij het hier? Over de tijden van de wederoprichting aller dingen. Het zijn de tijden waarvan de **profeten** gesproken hebben. De tijden waarin Israël door een machtige ingreep van God weer opnieuw het centrum van de volkeren zal zijn, en middelaar van Gods heil voor heel de wereld. En dan zegt hij hier over die tijden van wederoprichting aller dingen, dat is hetzelfde als wat hij in vers 19 noemt, de tijden van verademing, die zullen pas dan aanbreken wanneer eerst Jezus gekomen is. Na de wederkomst van Christus. Dat kunnen we begrijpen, dat was ons ook wel vertrouwd. Maar dan zegt hij er nog iets bij. Hij zegt dat Christus in de hemel wordt vastgehouden totdat U tot bekering komt. Want hij zegt: komt tot berouw en bekering opdat uw zonden uitgedelgd worden, opdat er tijden van verademing mogen komen voor het aangezicht des Heren en Hij Christus zende, die voor u tevoren bestemd was, Jezus, die de hemel moest openen tot de tijden van wederoprichting aller dingen.

Dus het een en het ander hangt onlosmakelijk samen voor het begrip van Petrus. Dat kunnen we toch zeker hieruit concluderen. De wederoprichting aller dingen. Daarvóór de wederkomst van Christus en daarvóór de bekering van Israël. Die drie horen onlosmakelijk samen. Is het ene er, dan komt het andere ook, zegt Petrus. Komt u tot berouw en bekering, dan zal God Christus zenden, die Hij toch voor u heeft bestemd, en dan zullen de tijden van verademing aanbreken. Dat is het derde gedeelte. Ook hier vinden we dus een „totdat". Het staat er niet met zoveel woorden, er staat: tot de tijden aanbreken. Er komen andere tijden voor Israël!

☆☆☆

Het vierde „totdat" vinden we in het bekende gedeelte van Rom. 11. In Rom. 11:25 leest u de bekende woorden van Paulus: „Want, broeders, opdat gij niet eigenwijs zoudt zijn, wil ik u niet onkundig laten van dit geheimenis: een gedeeltelijke verharding is over Israël gekomen". Dan volgt opnieuw een „totdat", „totdat de volheid der heidenen binnengaat, en aldus zal gans Israël behouden worden". Dit is het antwoord op de vraag die Paulus in Romeinen 11 vers 11 gesteld heeft. Er is een gedeeltelijke verharding over Israël gekomen, maar daar komt een einde aan. Er staat „totdat", totdat namelijk de volheid der heidenen binnengaat, een vers dat inderdaad nog niet direct zo eenvoudig te begrijpen is. Want wat is die volheid der heidenen? Misschien wilt u in de discussie daar nog wel op terugkomen, want daar is een verhaal apart aan vast te knopen. Naar mijn gevoel, en ik geloof dat dat juist is, als ik het een en ander vergelijk, betekent dit het volle getal der heidenen. En als u zegt, ja, wat is dat dan dan zeg ik, dat weet ik niet. Daarmee illustreer ik maar, er zijn vragen te over ook in dit gedeelte, alleen de lijn van wat Petrus zegt is toch duidelijk. Hij zegt, kijk, nu is er een verharding over Israël gekomen, Israël is gestruikeld, maar het leidt niet tot een definitieve val. Dat is het grote geheimenis van God. Er komt een tijd dat de volheid der heidenen is binnengegaan en dan zal gans Israël behouden worden.

☆☆☆

Dat waren dus vier gedeelten in het Nieuwe Testament. Vier gedeelten waarin we steeds weer dat woord „totdat" aantreffen. En „totdat" betekent, er komt een einde, het gaat niet altijd zo door. D.w.z. de tijd waarin het oordeel over Israël en over het volk en over de stad wordt voltrokken, zal eens eindigen. God zal terugkeren naar Zijn oude liefde en op een nieuwe wijze. Juist nu Israëls ontrouw zo groot is, zal Gods trouw, die de ontrouw van Israël overwint, nog des te heerlijker blijken. Vandaar dat Paulus juist na deze hoofdstukken in Romeinen 11 tot die jubelzang komt aan het einde, waarin hij heus niet zegt dat hij alles begrijpt, maar waarin hij wel zegt: wonderbaar zijn Zijn wegen!

Wanneer we zo deze woorden van het Nieuwe Testament overdenken is de conclusie gebillijkt, ook wat dat derde betreft: dat er perspectief is voor Israël over de tijden van toorn heen. Er is geen kloof tussen het Oude en het Nieuwe Testament. Er is meer

grond in de Bijbel te vinden voor de toekomst van Israël dan voor de kinderdoop. Er zit zelfs een zekere verwantschap tussen beide. Ik bedoel wat de schriftuurlijke argumentatie betreft.

Ik heb hier bij mij een verslag van het rapport van de Hervormde Synode en het was voor mij toch wel een goed ding daar te lezen dat zij ditzelfde ook uitspreken. Ik lees dit gedeelte voor. Na de vraag gesteld te hebben of de afwijzing van Jezus door Israël betekent een radicale breuk in de geschiedenis van het Joodse volk, zegt het rapport dat wat toen gebeurde niet van principieel andere orde is dan wat ook vroeger in de verwerping van de profeten had plaatsgevonden. „In Jezus is God in een tot dan toe ongekende volheid en een niet meer te overtreffen onmiddellijkheid tot Zijn volk gekomen. Maar toch lag dit komen van God in Jezus geheel in de lijn van Gods komen tot Israël in de voorafgaande geschiedenis. Als het komen en de afwijzing van Jezus dus niet een absoluut keerpunt in de geschiedenis van het Joodse volk zijn geweest, dan zijn de Oudtestamentische omgangsvormen zoals zij dat hier noemen, de omgangsvormen van God met dit volk, ook niet opgeheven. De eenheid van volk en land krachtens de verkiezing blijft voor en na van kracht. En daarmee is ook de mogelijkheid gegeven de terugkeer naar het land en de wederoprichting van het Joodse staatsverband positief te verstaan." En daar gaat het dan verder over door. Ik lees dit om te illustreren dat het toch wel in de lijn ligt, van wat ik ook heb gezegd vanavond. U mag dat omkeren.

☆☆☆

Waar wij nu tot slot vooral benieuwd naar zijn, is op welke wijze wanneer en hoe zal God in de toekomst Zijn volk weer in genade aannemen? Wat dat betreft vinden we in die vier gedeelten van het Nieuwe Testament al een paar heel duidelijke uitspraken, nl. de bekering van Israël zal zijn als het volle getal der heidenen zal zijn ingegaan. En in Lucas 21 staat, de verwoesting van Jeruzalem zal een einde nemen wanneer de tijden van de heidenen zijn vervuld. Daarna zal Christus terugkomen en zullen de tijden van de wederoprichting aller dingen aanbreken (Handelingen 3:19 e.v.). Zoals de profeten daarvan spraken. Die hebben daarvan méér gezegd, bijv. de profetieën uit Zacharia en uit Ezechiël en Jesaja. Zacharia is een profeet, die geprofeteerd heeft na de ballingschap. Men zal van de profetieën van Zacharia dus nooit kunnen zeggen, dat zij na de ballingschap vervuld zijn, want hij leefde na de ballingschap, dus dat is een duidelijke zaak. Toch spreekt Zacharia van een tijd waarin Jeruzalem wordt tot een speelbal van de volkeren, een schaal der bedwelmeling van alle volkeren. En een tijd waarin God daaroverheen weer in genade weerkeert tot Zijn volk. Hij spreekt daarover in Zacharia 12, een Godspraak over Israël na de tijden van de Messias. En dan blijkt dat die in drie delen uiteenvalt. Er zal een tijd komen waarin Jeruzalem zal worden vertrapt door de heidenen. Daarna zal een tijd komen waarin de volkeren zullen samenzweren en gezamenlijk zullen optrekken tegen Israël en tegen Jeruzalem. En als dan de nood het hoogst is, zegt Zacharia (en dat is het 3e): dan zal God zelf ingrijpen; als Israël dreigt onder te gaan, dan zal God zelf ingrijpen en Hij zal de heidenen die tegen Jeruzalem optrekken, slaan met vernietiging en Hij zal Zijn eigen volk slaan met bekering. „Dan zal Ik de geest der genade en der gebeden over hen uitstorten en dan zullen ze zien op Hem Die ze doorstoken hebben, en ze zullen over Hem een rouwklacht aanheffen als over een eniggebo-

(vervolg op pagina 293)

W. G. Rietkerk - Barendrecht

De computer - moderne afgod

Dit woord computer, hoewel engels, is algemeen bekend. We nemen de moeite niet meer het te vertalen; we zien er geen kans toe. Letterlijk zou u kunnen zeggen: de samensteller; maar weet u het dan? En alle andere woorden, die ermee samenhangen, blijven onvertaald engels of amerikaans. Een vel is een sheet, een kaart is een tab, een strook is een slip en een lint is een tape. Inbreng en uitkomst heten input en output, de kennis rondom de computer heet de knowhow, de methoden worden verkocht als software en het materiaal als hardware. De controle is de check, de verbinding heet line en als het ding weigert is dat een alarm (van het ding zelf) of een failure (van de mens). Naarmate de kennis ontbreekt groeit de eerbied voor het monster. Ieder bijgelovige betrokkene krijgt gedachten over een Alwetendheid, een Almacht en een Almogendheid. Wie ermee werkt zegt, dat hij het monster „bedient” en de computer kost zijn bazen miljoenen.

Zo zijn afgoden. Maar dit alles behoeft zo niet te zijn. Want de computer, hoe zeer ook vinding van de geniale mens van de laatste tijd, is een apparaat en geen god; wordt gebruikt en niet bediend. Er bestaan al talloze computers, in ons land duizenden; er komen steeds meer, voor allerlei doeleinden gebouwd en gebruikt. En om even de schrik voor dit monster te verliezen moet u bedenken, dat altijd de luiheid de vader der uitvindingen is geweest.

Zonder enige garantie voor volledigheid of technische juistheid, integendeel met garantie voor allerlei onvolledigheden, leggen we u enkele gegevens en gedachten voor, om u de computer iets nader te brengen.

De basis werd eigenlijk in de vorige eeuw gelegd met de primitieve telmachine. Die telmachine is van huis uit een kastje, waarin een stel draaiende assen. Op elke as zit een raadje gemonteerd met tien tanden. Elke tiende tand van elk raadje heeft een extra uitsteekstel, dat het naastliggende raadje een station meeneemt. Maak nu een stel toetsen boven die raadjes, genummerd van 1 tot 10, zorg dat elke toets het vermogen krijgt om het eerste wielte evenveel stations te laten draaien en de telmachine is klaar. Een voorbeeld? U drukt toets 5 in en het eerste raadje draait 5 stations rond. U drukt nu 7 in en het eerste raadje draait naar stand 12. Dat wil zeggen: het draait eigenlijk door de nulstand naar 2, maar heeft onderweg zijn buurman een station meegenomen, welke nu op 1 staat. Vanwege ons decimaalstelsel loopt alles van een leien dakje. Is dat helder?

Van een primitieve handmachine kwam het tot een elektrische; van een afleesbare telmachine kwam het tot een schrijvende boekhoudmachine. Want ook vermenigvuldigen bleek mogelijk: eigenlijk bleef het optellen, maar dan met wat meer draaiingen en wat decimale verschuivingen van het telwerk. En in negatieve richting heet deze bewerking: delen. Nog een stapje verder en worteltrekken is mogelijk, dus ook machtsverheffen. Maar dat is wijsheid voor de lagere school, en dat zijn we vergeten.

Vervang nu de raadjes door kolonies transistors en de papierrol door een magnetische band bijvoorbeeld en u bent al aardig op weg naar de computer. Want de volgende stap is het geheugen. Reeds bij de primitieve telmachine was het mogelijk een telling te registreren en die tevens in de machine te laten; een zogenaamd sub totaal. Daarnaast is het mogelijk een eindtelling te maken en daarbij automatisch de machine leeg te maken. Maar

wanneer die onderhandse tellingen en gegevens in de machine blijven, bereikbaar op elk willekeurig moment, spreken we van een machinaal geheugen. De gewenste tellingen of gegevens kunnen door middel van een zogenaamde code opgeroepen worden. Heel de machine wordt door aparte codes geregeerd, als waren het registers op een orgel. Elke code vertegenwoordigt een program, dat vooraf in de machine is aangebracht, naar wens of behoefte.

Hoewel we doen, alsof die machine zo razend knap is — is het in werkelijkheid de „programmeur”, de man die de bevelen heeft ingebouwd, die met het monster speelt. En het monster laat de mens even vergeten, hoe gebrekkig zijn geheugen is geworden; hoe slecht zijn geweten werkt.

Vandaag doet een computer het werk van honderden boekhouders. Overigens zonder die boekhouders brodeloos te maken. Integendeel: ze zijn allen nodig om de foutieve producten te corrigeren en de bijproducten van het monster te rangschikken, te beheersen en te gebruiken. Want zoals elke afgod is ook de computer veeleisend: hij vergt eindelijk meedenken, toezicht, correctie en verzorging. Maar daarvoor geeft hij dan ook ongelooflijke hoeveelheden materiaal, informatie zagezegd, waarmee zijn eigenaars nauwelijks raad weten. Dit alles vrijwel zonder tijdverlies.

Want wát doet een boekhoudcomputer zo al? Die houdt van elke rekening het saldo en de omzet bij, rekent van dag tot dag de rente uit, weet bij elke nieuwe boeking de datum van de vorige mutatie feilloos te vermelden, geeft de juiste rentevalutering, schrijft adres en titel van de rekeninghouder correct op, neemt het nieuwe saldo en wenst u op de eerste werkdag in januari een gelukkig nieuwjaar! Doet u het maar na. Maar bovendien levert de computer aan zijn bazen automatisch de overzichten van de dagomzetten, de stand van de winst, het aantal mutaties, de standen van crediteuren en debiteuren, en alle andere gewenste groepstotalen met een gemak, waarvan u versteld staat.

Er is in Amsterdam een spaarbank, die haar 60 bijkantoren per draad verbonden heeft met haar centrale computer. Wanneer u geld stort of opneemt behoeft de kassier slechts het gewenste bedrag en het nummer van uw boekje te tikken op een schrijfmachine; na 23 seconden krijgt hij uit de machine een strook, waarop uw oude saldo, de mutatie en het nieuwe saldo vermeld staan, alsmede de datum en de ingangsdatum van de renteberekening. Terwijl de kassier deze strook afscheurt en in uw boekje plakt houdt hij de kopie voor zijn kasjournaal. Is uw saldo niet toereikend voor uw geldbehoefte (het zal je maar overkomen) dan waarschuwt de machine zó, dat slechts de kassier het ziet, niet uw buurman. Op die wijze worden 2-3 klanten in een minuut geholpen. Maar ook vreemd geld wordt op deze wijze verrekend; eenmaal per dag stopt men de aan- en verkoopkoersen van elke munt in de computer.

Als alle statistische machines kan de computer à la minute uw ganse bedrijf doorlichten: kan u de gemiddelde omzetten per dag of per wijk of per afnemer opgeven, de gemiddelde bedragen per transactie of per artikel, de winst per afdeling, de waarschuwing als iets mis dreigt te gaan. En bij wijze van aardigheid kan de computer desgewenst alle getallen met hetzelfde gemak in volgorde van grootte opschrijven!

U zult vragen: kan die computer dus ongeveer alles? Neen, bepaald niet. De computer is nog altijd niet almachtig of alwetend. Hij weet niet meer dan de denkende mens hem laat doen. Hij kan wel oneindig sneller werken dan de denkende mens. En hij kan de denkende mens de adem doen stokken bij de ongelooflijke uitkomsten, de „grote dingen” die hij weet te zeggen. Reizen naar de maan bijvoorbeeld zijn ondenkbaar, zonder hulp van betrouwbare computers. De enorme berekeningen van snelheden, tijden, afstanden, acties en reacties, plaatsbepalingen in de ruimte en zo voort en zo voort, zouden maanden rekenarbeid van mensen vergen. Maar ze moeten instantelijk beschikbaar zijn om snelle beslissingen te kunnen nemen. Nu, daar is de computer goed voor.

Maar berekenen of de jaartelling van de Bijbel juist is; of de Bijbel gelijk heeft met zijn verloren dag van Jozua en zijn verloren 40 minuten van Hizkia, dat is natuurlijk een gewijd grapje. Zo zijn er veel grapjes over de computer in de omloop. Een ervan, misschien kent u het?, luidt: welk van twee horloges moet u vasthouden of wegdoen, het ene dat nooit loopt of het andere dat 3½ minuut per dag voorloopt? Het antwoord zou luiden: het stilstaande horloge aanhouden, want dat geeft 2 x maal per etmaal de juiste tijd aan en het andere slechts eenmaal in de zeven maanden! U voelt wel, dat hier de wal het schip keert. Een computer kan nimmer antwoorden geven, die de mens er niet vooraf potentieel ingestopt heeft.

Op een recent congres van de IFIP (Intern. Federatie voor Informatieverwerkende Processen) werd gesteld, dat binnen afzienbare tijd meer dan de helft der werkende mensen in een beschaafd land met computersysteem of computortechniek te maken krijgt. Daarom wordt onderwijs over deze dingen in brede kring nodig geacht, in de wiskundige faculteiten niet alleen, maar ook op middelbare scholen en verder.

Het is in deze eeuw dan ook ondenkbaar een volkstelling te houden, zonder deze moderne apparatuur. Daarbij worden alle mogelijke gegevens, die de overheid, het bedrijfsleven of desnoods alleen het Centraal Bureau voor Statistiek aangaan, verzameld, geteld, gesorteerd en vastgelegd. Verschillende stemmen gaan nu op, om de regering met de hand op het hart te doen beloven: dat dit materiaal nimmer zal worden misbruikt. Jawel, maar dat is weinig reëel. Een regering, die dat belooft, wil van het gezeur af zijn. Maar die belofte is waardeloos. Zonder de ingewikkelde computer, met zijn verleidelijke mogelijkheden, is het verzamelen van alle gegevens ondoenlijk; en zijn die gegevens eenmaal vastgelegd (informatie noemt men dat pakket gegevens) dan kan geen aardse macht garanderen, dat ze nimmer zullen worden misbruikt. Weet u in hoeveel kopieën het materiaal is vastgelegd? Zelfs al zag u alle materiaal voor uw ogen in vlammen opgaan — weet u hoeveel afdrucken er over zijn?

Daar zit veel aan vast. In de laatste wereldoorlog wisten flinke kerels plaatselijk een

D. W. L. Milo - Vierhouten

bevolkingsregister te stelen of te verbranden, teneinde massale deportatie of arrestatie onmogelijk te maken. Maar dit middel is bij een volgende oorlog verouderd. Alle gegevens liggen centraal binnen het bereik van elke vijand. Stel dat daar een communistische invasie kwam: die selecteert in no time alle antirevolutionaire elementen op lijsten. Stel dat daar een fascistische invasie komt: die grijpt alle communisten en bloc bij de nek. Stel dat er een Big Brother opstond, als in Orwell's boek „1984”, die onze maatschappij automatisch en permanent doorlichtte, heropvoedde, hersenspoelde en ontmenselijkte...

Deze dingen zijn benauwend voor ieder, die zich bang maakt voor de Mens der Wetteloosheid. Maar het is goed om tijdig op de wereldklok te kijken. Het is bij de nacht. De Antichrist staat te komen. Hij krijgt maar korte tijd — korter dan hij dacht — terwille van hen, die in alles op de Heere Christus blijven vertrouwen. Men kan de ganse aarde nu al op één moment toespreken, in één moment overzien. Er zijn machtige dingen op komst. Maar vrees niet. Jezus Christus heeft dit alles overwonnen.

(Vervolg van pagina 291)

WAT ZEGT DE SCHRIFT OVER DE TOEKOMST VAN ISRAËL

rene.” Het wordt hier duidelijk gezegd. Israël wordt eerst tot een schaal der bedwelmings voor alle volkeren, dan komen de heidenvolkeren. Ze brengen Israël in grote nood, Jeruzalem en Juda, en op het hoogtepunt van de nood, dan staat er, dan zal Ik over hen uitstorten de geest der genade en der gebeden, en dan zullen ze zien op Hem Die ze doorboord hebben, en ze zullen over Hem een rouwklacht aanheffen als over een eniggeborene.

Hier wordt dus nog iets verteld over hoe het dan zal toegaan!

Het zal een tijd zijn van grote nood waarin de volkeren samen zullen optrekken naar Jeruzalem.

☆☆☆

Tot slot nog een profetie van Ezechiël, namelijk hoofdstuk 37. Het zou mij niet verwonderen als u bij dit hoofdstuk denkt, dat het gaat over de opstanding des vleses, over de toekomst waarin de doden zullen opstaan uit hun graven. Want Ezechiël krijgt daar een visioen en in dat visioen moet hij gaan naar het Hinnomdal. Daar liggen de lijken. Hij ziet daar de geraamten. En dan moet hij tegen die beenderen en botten profeteren en terwijl hij profeteert, U kent het verhaal, dan worden ze bedekt met vlees en spieren. Er liggen mensen. Maar er is nog geen geest in hen. Daarna moet hij profeteren en komt de geest in hen. En dan moet U verder lezen, de uitleg staat erbij. Natuurlijk is dit ook wel een machtig beeld van de opstanding uit de doden, maar het slaat primair op de herrijzenis van Israël! Lees maar in vers 11. „Voorts zeide Hij (dat is de Here) tot mij (Ezechiël): Mensenkind deze beenderen zijn het gehele huis Israëls. Zie, zij zeggen, onze beenderen zijn verdord en onze hoop is vervlogen; het is met ons gedaan.” Dus, Israël in ballingschap, verstrooid onder de volkeren voelt zichzelf een dood volk. Het zijn beenderen. Maar dan zegt de Here: „Daarom profeteer en zeg tot hen: Zo zegt de Here Here: zie Ik open uw graven en Ik zal u uit uw graven doen opkomen, o Mijn volk, en u brengen naar het land Israëls. En gij zult weten, dat Ik de Here ben, wanneer Ik uw graven open en u uit uw graven doe opkomen, o Mijn volk. En dan zal Ik Mijn geest in u geven, zodat gij herleeft en Ik zal u doen wonen in uw land en gij zult weten dat Ik de Here het gesproken en het gedaan heb.”

Daar zegt de profeet dus dit dat, wanneer God Israël weer in genade aanneemt, Hij ook, nadat de verticale band is hersteld, de horizontale band herstelt tussen land en volk. Maar in de tweede plaats, wat hier het opvallende is, is dit, dat Hij zegt: eerst zullen ze daarin weerkeren, onbekeerd (als doden) en daarna zal Ik Mijn geest aan hen geven. We vinden dat nog duidelijker een paar verzen verderop, vers 21, het ligt in de lijn van de vorige profetie, waar staat: „Zo zegt de Here Here: zie, Ik haal de Israëlieten weg uit de volken naar wier gebied zij gegaan zijn; Ik zal hen van alle kanten bijeen verzamelen en hen naar hun land brengen. En Ik zal hen tot één volk maken in het land, op de bergen Israëls, en één koning zal over hen allen koning zijn; niet langer zullen zij twee volken zijn en niet langer verdeeld in twee koninkrijken. Niet langer zullen zij zich verontreinigen met hun afgoden, hun gruwelen en al hun overtredingen, maar Ik zal hen verlossen van alle afvalligheid waarmee zij gezondigd hebben, en hen reinigen, zodat zij Mij tot een volk zullen zijn en Ik hun tot een God zal zijn.”

De profetieën van Ezechiël wijzen er sterk op dat Israël zal terugkeren uit alle volkeren, onbekeerd, blind.

Jesaja 43 zegt precies hetzelfde: „Ik zal een blind volk tot Mij roepen”, d.w.z. nog onbekeerd keert het terug naar het land Palestina en daarna zal God Zijn geest over hen uitstorten, en zij zullen tot nieuw leven komen. De profetieën duiden dus in de richting dat God eerst het volk onbekeerd, als een nog afvallig volk terugbrengt in het oude beloofde land en daarna Zijn geest op hen uitstort en hen tot nieuw leven wekt. Dat zou voor ons, in onze situatie perspectief bieden.

We mogen, en dat tot slot van wat ik gezegd heb, al deze woorden uit de Bijbel niet vergeestelijken en we moeten ze laten staan zoals ze er staan en lezen zoals ze geschreven zijn. En dan blijkt uit heel de leer van de Schrift, dat er een toekomst is voor het volk Israël. Ja, dat het nog in het heilsplan van God een functie heeft, zodra Israël tot het geloof in de Messias gekomen is. We mogen naar dat moment verlangen. We mogen het tegemoet zien, het moment waarop God zelf de geest van Zijn genade en der gebeden over Zijn volk zal uitstorten, en het tot een opgericht teken voor alle volkeren zal staan, gelovig of niet gelovig, dat God machtige dingen heeft gedaan en doet, zelfs nog in onze dagen.

TE BERDE

Waar heeft de vrouw kiesrecht? In de wereld, de wereld en niet in de kerk.

Behoort de kerk soms tot de onontwikkelde gebieden of eh... praten ze daar over zaken die niet voor vrouwenoren bestemd zijn? Nee-nee, in de kerk is het geheel anders. Daar ligt de zaak veel ingewikkelder, daar vraag je of het duidelijk uit de Schrift (Schrift met een hoofdletter) aantoonbaar is dat de zusters der gemeente het kiesrecht behoren te hebben. Dit is tenminste duidelijke taal, voor geen tweeërlei uitleg vatbaar. Alleen... is het uit de Schrift wél duidelijk aantoonbaar dat de mannen het kiesrecht behoren te hebben?? De opstellers van de K.O. waren daar blijkens art. 22 kennelijk niet van overtuigd en toch... In welke gemeente in ons land hebben de mannen geen kiesrecht? Zou het soms kunnen dat de mannen zo zonder meer overtuigd zijn van hun eigen bevoegdheden dan die van de vrouw? Is dat Schriftuurlijke intuïtie of traditionele eigendunk?

De positie van de vrouw in Christus' dagen was duidelijk inferieur aan die van de man. Dat was in de heidenwereld, dat was in de wereld der Joden. Heel duidelijk komt dit naar voren in de reactie van de discipelen op Christus' woorden: Wie z'n vrouw om een andere reden wegzendt dan hoererij en een ander trouwt, pleegt echtbreuk. Wat zeggen de discipelen — grootgebracht bij de leringen dat je je vrouw om ieder

habbekrasje kunt wegzenden —: als dat zó is, dan kun je beter niet trouwen (Matth. 19 : 9-10). Ook Paulus houdt zich intens bezig met de positie van de vrouw en hoe! Dat de vrouwen baden en profeteerden in de gemeente was voor hem geen punt van discussie, alleen... ze moesten oppassen dat ze niet de naam kregen van dollie Mina's en daarom: netjes, als eerbare vrouwen optreden, dat wilde toen zeggen: met gedekt hoofd. En voortsvrouwen — dat betekent bij Paulus altijd: gehuwde vrouwen — niet de broek aanhebben (1 Tim. 2 : 12, vertaling van N. J. Hommes) en niet de schijn opwekken dat je gelijk bent aan die andere vrouwen die zich ook buiten de toenmalige zeden en gewoonten gesteld hebben. Dus geen inmenging bij mannen-diskussies over profetieën of tongenuitspraken (1 Cor. 14 : 34-35). Vele vrouwen (zie Rom. 16) hebben een grote rol gespeeld bij de verkondiging van het Evangelie en kunnen spelen ondanks de toenmalige zeden en gewoonten.

En wij vandaag? zoals gisteren en eergisteren. Het antwoord van de synode van Middelburg in 1584 op de vraag van de classis Wezel: „Oft raetsaem waere, het Ampt der diaconessen weder in te voeren”, dat antwoord was: „Nee, om verscheyden inconvenienten wille, die daar ut souden moghten volghen”. In rond-Nederlands gezegd: daar komt maar gezeur van! In stichtelijke termen overgezet: wij moeten de zwakke broeders geen aanstoot geven en dan zetten we er tussen haakjes achter Rom. 14 : 13. Dat is uit de Schrift weet u wel, ja Schrift met een hoofdletter! Waar heeft de vrouw kiesrecht? In de wereld, maar wij, wij geheel anders.

WESTERHUIS

Het huis van de omverwerping in Lyndhurst Ave

Toronto — Van buiten ziet het huis op nummer 141 Lyndhurst Avenue er precies even vreedzaam en deftig uit als de overige huizen in deze stille straat in Toronto.

Maar van binnen is het huis in Lyndhurst Avenue anders dan de andere. Daar zijn spreekkamers, waarin boeken opgestapeld staan, en seminarie-zalen; en een keuken, gevuld met dienstuitrusting in plaats van de elektronische apparatuur van de moderne huishouding.

Dat de zaken zó zijn in het huis 141 Lyndhurst Avenue, is omdat het in werkelijkheid herbergt het INSTITUUT VOOR CHRISTELIJKE STUDIËN, een soort van Christelijk denk-reservoir, waar mensen met het radicaal van doctor in de wijsbegeerte de omverwerping ontwerpen van de democratische wijze van leven (of sterven, zoals een van hen het uitdrukte) en het verspreiden van hun inzicht omtrent het Koninkrijk Gods.

Naar buiten maken zij er geen ophef over omdat de straat zich niet bevindt in een wijk voor het soort buiten-huishoudelijke activiteiten, waarin zij betrokken zijn. Zij wensen de burens, die hen zouden kunnen dwingen er mee te stoppen, niet tot verzet te prikkelen.

Zijn zij dan al rustig terwille van de burens, zodra zij het huis 141 Lyndhurst Avenue verlaten — hetzij in persoon of door middel van brochure of boek — zijn deze gebaarde mannen met de titel van doctor in de wijsbegeerte openhartig. Wat zij zeggen wordt door duizenden geloofd en de uitwerking van hun woorden over leven en cultuur in Canada wordt gevonden in opvoeding, arbeid, burgerrechten, politiek en religie.

Uit dien hoofde is het Instituut en de beweging, die het vertegenwoordigt, een kritisch onderzoek waard.

NEDERLANDSE OORSPRONG

Het Instituut voor Christelijke Studiën voert zijn oorsprong terug naar een in 1956 gestichte organisatie, de Vereniging voor Gereformeerd Wetenschappelijke Studiën. Het onmiddellijke doel dezer organisatie was het bestrijden van de invloed van seculaire wetenschap op jonge mensen van Christelijken huize, en om hun een waardering voor Christelijke wetenschap in te prenten.

De oprichters, van wie de meesten van Hollandse afkomst zijn en aangesloten bij Calvinistische gereformeerde kerken, waren geïnspireerd niet zo zeer door hun confessionele credo's, als wel door een levensfilosofie, die in Nederland tot ontwikkeling was gekomen en min of meer gesystematiseerd en ontvouwd door professor Herman Dooyeweerd van de Vrije Universiteit van Amsterdam.

De Nederlandse Vrije Universiteit — het moge hier opgemerkt worden — is niet te vergelijken met sommige fundamentalistische seminaries in de Verenigde Staten. Zij is, integendeel, een 'inrichting voor hoger onderwijs' van aanzien in Europa. Dr Martin Luther King ontving een ere-doctoraat van deze universiteit, en het is niet waarschijnlijk, dat hij die ooit zou hebben aanvaard indien de reputatie van de Vrije Universiteit minder dan uitmuntend was geweest.

De wijsbegeerte, die prof. Dooyeweerd ontwikkelde, is ingewikkeld, vol vaktaal (speciaal in de Engelse vertaling, welke drie dikke delen vult), en polemisch. Maar sommige

van zijn voornaamste leerstellingen zijn niet te moeilijk om te vatten, deze gezien in de problematische context, waarin ze zijn ontvouwd.

Het probleem, waar Dooyeweerd zich voor geplaatst zag, was het vinden van een wijsgerige solutie voor het dilemma, dat ontstaat als hij trachtte zijn Christelijk geloof te verzoenen met het seculair wijsgerig denken. Dit probleem is zo oud als Augustinus, maar Dooyeweerds solutie gaat ver boven die van de kerkvader uit.

De oorzaak, dat Dooyeweerd verder komt dan Augustinus, is gelegen in wat hij noemde het 'grote keerpunt in mijn denken' — zijn inzicht, dat denken (en vandaar uit denkresultaten) religieus van aard is. Uit dit inzicht volgde, dat wijsgerig denken religieuze

DOOR
HENDRIK OVERDUIN

vooronderstellingen heeft, en dat Dooyeweerd geplaatst werd voor de taak, deze te ontdekken. Dit was een van zijn eerste kritische taken en zijn analyse en uiteenzetting van wijsgerige systemen van de pre-Socratici tot Heidegger is, of men instemt met zijn vondsten of niet, een wetenschappelijk meesterstuk.

Dooyeweerd vatte als tweede taak op de ontwikkeling van een waarlijk Christelijke wijsbegeerte. Hierbij gaat hij uit van eigen geloofsbinding (ontdaan van al haar nationale en confessionele bijzonderheden) en postuleerde hij een tweede grond-leerstelling, thans opgesloten in de geloofsbelijdenis van het Instituut, dat 'het ganse leven religie is'.

LEVEN IS RELIGIE

De stelling 'het ganse leven is religie' wordt letterlijk opgevat. Voor Dooyeweerd en zijn volgelingen is het bakken van een appeltaart of het bezig zijn met rekenen een even religieuze bezigheid als de kerkgang of het bidden. Dit moge ongerijmd schijnen, het wordt minder ongerijmd wanneer eenmaal twee andere gezichten van Dooyeweerd aanvaard zijn. De eerste is 'de werkelijkheid IS zin', en de tweede is een definitie van religie, uitgaande van de oorsprong van deze 'zin', en de tendentie van het menselijk denken, zich te richten op die oorsprong. (De ware oorsprong is God.)

Deze Denkbepelden zijn beide duister, en Dooyeweerd biedt geen argumenten om ze aannemelijk te maken. Ze hebben als zodanig enige intuïtieve geloofwaardigheid, maar dat is niet genoeg. Het wijsgerige bezwaar tegen deze begrippen wordt beantwoord met een Dooyeweerdiaans argument in deze zin, dat mensen, die leven in een glazen huis, niet met stenen moeten gooien: 'Gij hebt Uw religieuze apriori's, of U dit inziet of niet, en ik heb de mijne.'

Hoe 't ook zij, voor Dooyeweerd en zijn volgelingen hebben de opvattingen omtrent

werkelijkheid en religie betekenis, want zijn systeem werd in deze termen ontwikkeld. Werkelijkheid is zin, en deze zin ontsluit zichzelf binnen de grenzen van onherleidbare kringen of gebieden van zin, elk met eigen wetsstructuur en normen, aldus onderwees Dooyeweerd.

Hij onderscheidde 14 van zulke wetskringen, de deur openlatend voor aanvullende, die nog ontdekt zouden kunnen worden. Vijf dezer kringen hebben betrekking op de natuurzijde der werkelijkheid — de arithmetische, ruimtelijke, fysische, biotische en psychische — terwijl de overige negen menselijke functies betreffen. Dit zijn de logische, historische, linguïstische, sociale, economische, esthetische, juridische, morele en pistische (op geloof betrekking hebbende) wetskringen.

Wat dit schema van toepassing doet zijn op het menselijk leven, is de verdere stelling van Dooyeweerd, dat de wetten, die een kring beheersen, niet kunnen worden overgedragen om gebeurtenissen in een andere kring te verklaren, noch dat de normen van de ene van toepassing zijn op de andere. De wetten, die de economische zijde van het leven beheersen, kunnen bijvoorbeeld niet normatief worden gesteld voor de juridische (zaken van de staat, zoals recht); of de wetten, die het biotische aspect (zoals evolutie) verklaren, kunnen niet gebruikt worden om de historische gang van zaken te verklaren.

Het opsporen welke wetten precies waar werken, is de taak van wijsbegeerte en de wetenschappen. Een Christelijke gemeenschap van geleerden, zo voerde Dooyeweerd aan, doordrongen van en geïnspireerd door de openbaring Gods en in liefdevolle gehoorzaamheid aan Christus werkend, kan deze wetten ontdekken en toepassen op menselijke zaken.

Dit is in een notedop de wijsbegeerte van Dooyeweerd en enkele van de vraagstukken, die er bij betrokken zijn. Veel bleef hier on gezegd. De wijsbegeerte van Dooyeweerd veroorzaakte bepaald een schok in Europa, en haar invloed verspreidde zich naar Canada en de Verenigde Staten. Een gewijzigde versie is ook van invloed geweest in Zuid-Afrika, waar de Hollands Gereformeerde Kerk krachtig is.

GELEERDEN MET BAARDEN

Dooyeweerds invloed op het Instituut is sterk. Alle vier full-time faculteitsleden zijn gepromoveerd aan de Vrije Universiteit en zijn getraind in zijn wijze van benadering van wijsbegerige vraagstukken. Als geleerden is hun wetenschap en bevoegdheid buiten kijf.

Neem, bijvoorbeeld, dr Bernard Zijlstra. Hij bezit de graden van candidaat in de letteren en van candidaat in de godgeleerdheid van Calvin College, Mich.; van candidaat in de rechten van de Universiteit van Michigan en een doctoraat in de rechtsgeleerdheid van de Vrije Universiteit. Hij heeft een baard, die hem op Abraham Lincoln doet gelijken en hij doceert staatkunde en rechts-theorie. Hij publiceerde een boek over Laski's staatkundige gedachten.

Dan is daar dr Hendrik Hart met een bul van doctor in de wijsbegeerte en verscheidene boeken op zijn naam; zijn speciale terrein is systematische wijsbegeerte en wijsbegeerte der wetenschap. De andere faculteitsleden

hebben eveneens gepubliceerd; het zijn dr A. H. de Graaff, die psychologie en pedagogie doceert; dr James Olthuis, een specialist in ethiek; en de jongste benoeming bij de staf van het Instituut, dr Bob Goudzwaard, thans lid van het Nederlands parlement en econoom, die zich bereid verklaard heeft, naar Toronto te komen om economie en staatkunde te doceren.

Ofschoon de Nederlandse invloed nog evident is in deze namen, is het Instituut toch reeds lang aan zijn smalle basis van beroep op Nederlandse immigranten en hun afstammelingen ontgroeid. Zijn directeur is een Amerikaans Baptist, Bob Carvill, en een groot aantal van de donateurs hebben in 't geheel geen Neerlands bloed in de aderen.

Op een, op een algemene vacantedag gehouden, studie-conferentie, bijgewoond door meer dan 400 mensen, waren vele ethnische oorsprongen vertegenwoordigd. Het Instituut tracht zijn steunbasis onder Christenen te verbreden en beperkt zich niet tot de gereformeerde kerken. Inderdaad, het bulletin van het Instituut vermeldt, dat religieuze richting irrelevant is als voorwaarde van toelating. Waar het wel op staat is het bereikt hebben van een academische graad — de meeste studenten aan het Instituut hebben minstens één graad — en het vermogen om zelfstandig te werken.

Vorig jaar waren er 14 full-time studenten en 100 part-time; dit jaar (1970-71) werden meer dan 35 full-time studenten ingeschreven, en worden een 130-tal part-time studenten verwacht. Het college-geld bedraagt \$ 600,— voor een studie-jaar (te betalen in 2 termijnen).

Het Instituut biedt twee programma's — een tweejarige cursus, welke tot 'gegradueerde van het Instituut'-diploma opleidt, en een vijfjarig program, opleidend tot een 'deelgenoot van het Instituut'-diploma. Dit laatste vereist de publicatie van een boek als voorwaarde van gradatie.

Gegradueerden worden gezocht voor het vervullen van betrekkingen aan Christelijke seminaries en universiteiten in Canada en de Verenigde Staten.

Naast het geregelde cursuswerk houdt de staf van het Instituut zich bezig met wetenschappelijk onderzoek, speciale programma's zoals studiegroepen aan universiteiten in Ontario voor verschillende studenten-clubs; studie-conferenties betreffende aspecten van Christelijke wetenschap op verschillende plaatsen in Canada en de Verenigde Staten; en in het bieden van populaire lezingenseries voor een gehoor van algemene samenstelling in 24 gemeenten in Canada en de Verenigde Staten met de assistentie van geleerden van andere instituten.

PROGRAMMA'S VOOR SOCIALE ACTIES

De professoren en geleerden, die aan het Instituut verbonden zijn, besteden ook veel tijd aan het ontwerpen van Christelijke activiteit op een verscheidenheid van fronten. Het is hier, waar het omverwerpende element van hun activiteiten intreedt, omverwerpend uit het gezichtspunt van hen, die zweren bij de status quo der Canadese democratie.

De reden waarom het Instituut en de beweging, die het vertegenwoordigt, zich verzetten tegen de status quo der Canadese democratie is deze, dat zij deze levenswijze gebaseerd achten op een pragmatisch rationalisme. 'Er is geen ruimte daar noch voor ons, noch voor Marxisten', zei dr Zijlstra, 'omdat noch zij, noch wij in pragmatisch rationalisme geloven. De Marxisten geloven in een revolutie en daarop volgende economisch-politieke herstructurering van de maatschappij; wij geloven in de algehele verandering van het leven in de geest van het Koninkrijk van Christus. Maar in de politieke machtsstructuur, zoals deze thans bestaat, is geen ruimte voor ons; wij zijn van het politieke besluiten-betreffende proces uitgesloten.'

Een der redenen, waarom dr Goudzwaard naar Canada zal komen, is, naar hij zeide, het

helpen ontwikkelen van een Christelijk georiënteerde politieke beweging.

Terwijl politiek een betrekkelijk nieuw terrein is voor het Instituut in Canada, zo is dat niet het geval wat opvoeding, burgerrechten en arbeid aangaat. Sterke en invloedrijke actie-bewegingen werken op deze terreinen, en de wijsgerige brandstof, die veel van de logische kracht levert, die hen voortstuwt in gerechtshoven en parlement, is ontleend aan Dooyeweerd's wijsbegeerte, aan het Instituut ontwikkeld.

Op het terrein van de arbeid bijvoorbeeld heeft de Christelijke arbeiderspartij van Canada (CLAC) meer dan 10 jaren de levensbeschouwing en de aan monopolie grenzende macht van de neutrale vakverenigingen bestreden. Haar voornaamste doelen zijn geweest de vakvereniging, de gesloten werkplaatsen en de gedwongen afdracht van contributie. Ondanks harde tegenstand is de CLAC er in geslaagd, 125 contracten, voor haar leden in Ontario alleen, te winnen, en heeft zij ook contracten tot stand gebracht voor haar leden in Brits Columbia, Alberta en Manitoba.

Verscheidene belangrijke rechtszaken werden gewonnen, waaronder een beslissing van het Hooggerechtshof in Canada, verklarende dat een werknemer, wiens positie wordt aangetast door een arbitrage-behandeling, gerechtigd is, vertegenwoordigd te worden in eigen rechten, tegenover vertegenwoordiging door de vakbeweging die een positie tegen zijn belangen inneemt.

Nauw verbonden aan de CLAC is de Commissie voor Grondvesting van Recht en Vrijheid (CJL-Foundation). Zij was dienstbaar voor het verkrijgen van enige van de voorgestelde amendementen op de wet op de arbeidsverhoudingen in Ontario, welke kort geleden werd bekend gemaakt door de Minister van Arbeid, Dalton Bales; met name het amendement, dat zou toestaan, de betaling van een geldsom, gelijkwaardig aan de vakbondscontributie, aan een liefdadige instelling in plaats van aan een vakbond, zo een werknemer tegen deze laatste bezwaar zou hebben wegens religieuze overtuiging of geloof.

Het uiteindelijke doel, zowel van de CLAC als van de CJL-Foundation gaat verder — zij wensen onderhandelingspartners niet beperkt te zien tot één vakvereniging — maar voorshands gaat hun strijd tegen wat zij als individuele onrechtvaardigheid zien. De meerderheid der gerechtshof-beslissingen vielen te hunnen gunste uit, en verscheidene zaken zijn nog hangende.

Op het gebied van het onderwijs bevinden Dooyeweerdianen zich in het Verbond van Christelijke Scholen van Ontario, hetwelk ongeveer 47 lagere en middelbare scholen vertegenwoordigt. Er zijn eveneens verscheidene van zulke scholen in de andere provinciën, met name in Brits Columbia en Alberta.

Stafleden van het Instituut nemen actief deel in programma's voor opleiding van onderwijzers voor deze scholen, en hebben veel gedaan om de logische argumenten te verschaffen, nodig voor de rechtvaardiging van hun bestaan en de verplichting van de regeringen, deze door ouders bestuurde, niet-Katholieke, Christelijke scholen te steunen. In Alberta slaagde de Stichting voor Christelijke Actie (CAF), sterk beïnvloed door de wijsbegeerte van Dooyeweerd, er in regeringssteun voor haar Christelijke scholengemeenschap te verkrijgen, een precedent-scheppend stukje van provinciale wetgeving in Canada. Het Ontario Verbond werkt voor een gelijke wetgeving in Ontario.

Op al deze terreinen van Christelijke actie verschaft de wijsbegeerte van Dooyeweerd zowel een gereedschap voor analyse als een program van actie. Analyse van wetten, die van de modale wetskring uitgaan, legt bloot, waar, naar het inzicht van de Dooyeweerdianen, de spanningen, fouten en onrechtvaardigheden van de status quo zich voordoen. Insignelijks zal kennis van deze wetten, in zoverre ze ontdekt zijn, aanwijzen wat gedaan moet worden om deze tekortkomingen te corrigeren.

Zij zouden, bijvoorbeeld, aanvoeren dat een openbare school-systeem niet alleen onderworpen is aan de wetten, die de juridische kring beheersen, maar ook sociale normen, die het gezin betreffen, insluiten. Het behoort tot de taak van de staat, ouders toe te staan, hun sociale verplichting tot onderwijzing van hun kinderen te vervullen (of het voor hen te doen, als de ouders weigeren), en daarom behoort er financiële steun van de regering te zijn voor door ouders bestuurde scholen, onder voorwaarde, dat deze scholen onderworpen zijn aan de maatstaven voor onderwijs, welke de staat wettelijk kan voorschrijven.

FINANCIËLE ZORGEN

Hoe werkt het Instituut financieel? Enerzijds opereert het Instituut op de rand van bankroet, terwijl het anderzijds er in slaagt zich uit te breiden. Dit boekjaar, bijvoorbeeld, dat 31 augustus eindigt, ziet het Instituut zich geplaatst voor een tekort van \$ 40.000.—; een campagne is gaande om dit tekort weg te werken en meer dan \$ 10.000.— werd bijeengebracht gedurende een studie-conferentie op de nationale feestdag.

Het grootste deel van de bedrijfskosten van het Instituut komt van de Vereniging ter bevordering van Christelijke Wetenschap (AACS), de opvolgster van de organisatie, welke in 1956 werd opgericht. Het heeft ongeveer 2500 leden, waarvan 80% in Canada, die elk \$ 25.— bijdragen als contributie. Voorts zijn er schenkingen, collegegelden en enkele collecten. Het Instituut heeft niet, en zoekt niet de steun van bepaalde gereformeerde kerken. Het wenst volledig onafhankelijk te blijven van alle kerkelijke banden. Het budget voor 1970/71 bedraagt \$ 170.000.—.

Eén donateur is een militair in Vietnam, die zijn gehele soldij-cheque onder aftrek van een minimaal bedrag voor eigen onkosten inzendt.

Het Instituut heeft ook op zich genomen, in een campagne van 3 jaren een fonds te vormen om \$ 300.000.— voor een nieuw gebouw en uitbreiding van het Instituut bijeen te brengen. De campagne eindigt in 1972 en tot dusver is een bedrag van \$ 65.000.— ingekomen.

Zelfs ofschoon het twijfelachtig is of de wijsbegeerte en het program van het Instituut ooit brede steun onder het volk zullen winnen, wijzen het doorzicht, het enthousiasme, de toewijding en de energie van zijn aanhangers er op, dat de AACS en haar Instituut duidelijk een uitwerking zal hebben op het leven in Canada. En, zelfs op strikt humanistische gronden, schijnt dit toch niet zulk een slechte zaak te zijn.

Dit is zo omdat de waarheid slechts kan gedijen wanneer open discussie en botsingen tussen radicaal verschillende gezichtspunten is toegestaan en aangemoedigd. En een kritisch antwoord op de leer van Christus, zoals deze wordt geïnterpreteerd door de geleerden van het Instituut — en zelfs wat dit aangaat op die van Marx — zou kunnen helpen juist dát tot stand te brengen. *)

*) Vertaling van een artikel in 'The Windsor Star' van 13-8-1970, (Oplage 100.000.) De vertaling is van de hand van de Heer C. Lentink te Apeldoorn.

Boekbespreking

Bezinning en Opdracht. Ondertitel: De plaats van het Christelijk onderwijs nu. Uitgave van: Drukkerij Zuiderduijn, Kerkplein 1, Woerden; postrek. 501165. Prijs f 1,00.

Op initiatief van de gezamenlijke Hervormde Gereformeerde Bonden is een werkcómité gevormd, dat de opdracht kreeg de bezinning op „de plaats van het Christelijk onderwijs nu” concrete gestalte te geven.

De commissie hoopt dat door de uitgave van deze brochure een vruchtbare gedachtenwisseling ontstaan zal; daarbij valt te denken aan de mogelijkheid om plaatselijk en regionaal de in deze brochure aan de orde gestelde zaak verder door te spreken.

Leden van het comité van voorbereiding zijn: Drs C. Fieren, Ede. Corr.adres: Arendshorst 7, Ede. Ir J. van der Graaf, Huizen (N.-H.). Mevr. Drs S. van Malkenhorst-Visser, Gouda. Prof. Dr W. H. Velema, Ugchelen. G. Verheul, Ede en Ds J. Vermaas, Huizen (N.-H.).

De Hervormde Broeders hebben zorgen aangaande het onderwijs dat naar Christus is genoemd. Het genoemde werkcómité meent dat die bezorgdheid niet alleen bij hen aanwezig is, maar binnen al de kerken van de gereformeerde gezindte geconstateerd kan worden. Daarom is aan het comité direct een bredere opzet gegeven door leden van verschillende kerken erbij te betrekken.

Ter uitvoering van genoemde opdracht werd op zaterdag 31 januari 1970 in het gebouw van Kunsten en Wetenschappen te Utrecht een bezinningsconferentie gehouden over het Protestants Christelijk basisonderwijs.

Op deze conferentie gaf de heer L. Pieper, Rijksinspecteur voor het Voortgezet Onderwijs te Amersfoort, een peiling van de huidige situatie van het Christelijk onderwijs in ons land; ds G. A. Korevaar, Ned. Herv. predikant te Rotterdam, stelde de opdracht voor het Christelijk onderwijs in onze tijd aan de orde.

De beide referaten werden gedrukt en zijn te verkrijgen bij de uitgeverij/drukkerij Zuiderduijn te Woerden, Kerkplein 1. Giro-nr. 501165; prijs f 1,00. De redactie van Opbouw (Redactie-adres: Ds H. Amelink te Langerak) verzocht mij van deze brochure een recensie te schrijven.

Mijn eerste algemene opmerking is, dat ik blij ben dat er ook in Hervormde kringen mensen zijn die zich warm maken voor **goed Christelijk onderwijs**. Daarmee bedoelend onderwijs, waarbij en waarin de Bijbel (die is het Woord van God) leidraad en richtsnoer is bij de methodiek, paedagogiek, didactiek waarop het steunt, en waarin mensen arbeiden die van harte in dat onderwijs den **HERE** zoeken te dienen. Onderwijs, waarbij de recht christelijke verhoudingen tussen ouders, onderwijzers (leraren) en leerlingen betracht wordt. Onderwijs, gedragen door de liefde tot God en de Here Jezus Christus, tot Gods Woord en tot de naaste.

Alleen reeds de erkenning van God en van de Christus der Schriften, van het verbond Gods en het recht dat God heeft op de dienst in het leven van Zijn volk doet in deze brochure weldadig aan. Dan komt daarbij, dat de initiatiefnemers in nederige ootmoed willen zoeken het Christelijk onderwijs weer meer tot haar doel te doen komen.

Terecht wordt in deze brochure verwezen naar de vergelijking die de Here Jezus trekt tussen de tijden van Noach en die van „de laatste dagen”, de tijd van de Nieuwtestamentische gemeenten.

Toen was het eten, drinken, bouwen en planten, kopen en verkopen, huwen en ten huwelijk uitgegeven worden; en dat alles **zonder** erkenning van de God van hemel en

aarde. Zo, zegt Jezus, zal het ook zijn in de dagen van de toekomst van de Zoon des mensen. Een leven zonder erkenning van God en Zijn Woord zal er geleefd worden voor dat Jezus wederkomt.

In de loslating van de vastheid van de woorden Gods zien we de Heiland met haast komen. Loslating, dat houdt in dat die vastigheid wèl is gekend.

De Here Jezus zegt: „Zoekt eerst (d.i. **vóór** en **in** alle dingen) het koninkrijk Gods en Zijn gerechtigheid (= Zijn recht) en al deze dingen (eten en drinken, bouwen, huwen, enz.) zullen U toegeworpen worden”.

De referenten spreken van nood bij het Christelijk onderwijs en symptomen van die nood. Een enkele zal ik noemen.

Als eerste en voornaamste nood noemen zij, dat de vraag gesteld moet worden, of de bijbel nog wel een plaats heeft op de scholen naar Christus' Naam genoemd. Wordt het onderwijs en worden de verhoudingen bij het onderwijs nog wel door de Bijbel beheerst? Daarvoor toch is de schoolstrijd 80 jaren gevoerd. En, de Bijbel hééft er gescheenen als een licht en als een lamp. De schoolstrijd met de gevolgen daarvan is een wonderwerk van God geweest, zodat de kinderen die het verbondsteken aan voorhoofden droegen onderwezen konden worden naar de leer van het verbond Gods met Zijn volk.

De heer Pieper schrijft er o.a. dit van: „Er is, ook op onze Christelijke lagere scholen (en zeker op de scholen voor voortgezet onderwijs) steeds minder plaats voor de Bijbel als het Woord van God. Het peuten aan de Schrift door theologen en andere geleerden leidt er toe dat velen gaan aarzelen om onverkort te handhaven wat onze belijdenis zegt: „dat deze Heilige Schrift de wil Gods volkomenlijk vervat, en dat al hetgeen de mens schuldig is te geloven om zalig te worden, daarin genoegzaam geleerd wordt.”

Het streven om de Bijbel aannemelijk te maken leidt tot een Christendom dat zijn geloof baseert op logische conclusies. Dan is er geen plaats meer voor het wonder!

Men meent daardoor meer houvast te krijgen, terwijl men de vaste grond, de „zekerheid der dingen die men hoopt en het bewijs der dingen die men niet ziet”, gaat missen.

Eigenlijk is dit het ergste wat men onze kinderen kan aandoen, namelijk hen de Bijbel te ontnemen. Hier gaat het om het meest wezenlijke, — om Christus, de Zoon van God, de Zaligmaker, de Verlosser van zondaren. Daarbij komt dat de kennis van de Bijbel steeds afneemt.

Van de geachte schrijvers zou ik graag nog meer overnemen, maar in het geciteerde gedeelte komt de kern van wat ze wilden zeggen naar voren.

We zien er iets in van de klauw van het beest dat het Christelijk onderwijs heeft besprongen.

In 1965 werd recensent als werker bij het onderwijs gepensioneerd. Naast zijn dagelijkse arbeid heeft hij voorheen ook iets gedaan in en voor het organisatieleven.

Zo heeft hij opgemerkt dat er een macht werk is verzet door de broederschap (de zusters daarbij begrepen!) in het belang van het Christelijk onderwijs. Wat is er gearbeid om de wil Gods te leren verstaan voor het onderwijs. Als oud-secretaris van een grote afdeling van „De Grote” had hij gelegenheid notulenboeken in te zien, en dan blijkt het steere volhouden.

Als jongeling van ongeveer 20 jaar hoorde hij zeggen na een afdelingsvergadering waarop een van de oude garde een inleiding gehouden had over een didactisch/paedagogisch onderwerp: „Wat een schoon stuk belijden; voor kinderen die zulk onderwijs ontvangen als waarvan de inleider sprak, is er perspectief.” Wat een arbeiden en worste-

len is er geweest om Gods wil te leren verstaan inzake goed onderwijs.

Dit alles is hier niet neergeschreven om daarmee te zeggen dat de vorige tijden beter waren dan deze; het zou niet naar waarheid neergeschreven zijn. In alle tijden is het kennen en arbeiden „ten dele” geweest: altijd is er geweest de gebrokenheid van het leven door onze zonden en die van de vaders. En nog is daar bij de werkers(sters) bij het algemeen Christelijk en bij dat van het gereformeed onderwijs een deel, dat zich voor goed onderwijs inzet.

Kennen de leden van het comité, om bij hen maar te blijven, wat er door organisaties van vrijgemaakt gereformeed is en wordt gearbeid om het hoge doel ten bate van de kinderen des Verbonds na te streven? Weten de leden van het comité b.v. af van de „Richtlijnen voor gereformeed onderwijs”, uitgegeven onder auspiciën van het Landelijk Verband van Geref. Schoolverenigingen”?

Broeders, neemt van die arbeid kennis. Dat zal U in Uw werken voor recht Christelijk onderwijs versterken. Aan die Richtlijnen (verschenen bij Uitgeverij Scholma en Zn. te Bedum) ligt een stuk studie van deskundigen ten grondslag. Er is daarin een poging gedaan om, wat de didactiek betreft, voor al de leervakken verantwoord onderwijs te geven naar de Schriften. De onderwijzers en leraren zullen slechts tot hun schade dit werk ongebruikt laten liggen.

Gaarne onderschrijft recensent wat de heer Pieper betoogt, dat voor alle goed Christelijk onderwijs het begin is de erkenning van de Bijbel als het Woord van God. Weinig wordt dat meer gezien. Terecht wijst de heer Pieper en ook ds Korevaar er op, dat **DE OUDERS** opdracht hebben hun kinderen te onderwijzen en te laten onderwijzen in de leer naar de Schriften. Dat dit begint in de gezinnen en daarbij ook betracht wordt op de scholen. Dat daarbij hun vaders en moeders de kinderen hebben voor te gaan in een godzalige wandel en in 't erkennen van de **HERE**, de God van het verbond.

In deze brochure worden behartenswaardige dingen geschreven over de cultuur en onze samenleving.

Zo wordt de leuze „heel de wereld is Zijn (Gods) gebied” critisch bezien. Er wordt voor gewaarschuwd — en terecht — dat dit niet betekent, dat het goed zou zijn en voldoende voor al onze activiteiten de naam „Christelijk” te plaatsen, zonder die naam de juiste inhoud te geven.

„Blijft het soms niet het recht en de plicht der ouders vaak „neen” te zeggen omdat wat de kinderen vaak willen niet is „naar de stijl van het koninkrijk”?”

Voorts vestigen terecht de schrijvers de aandacht op wat zij noemen „Het functieverlies van onze verenigingen”. Op alle manier hebben wij dat meegemaakt. Ouderavonden moesten met attracties gevuld om belangstelling te trekken. En zelfs de ouders kwamen veelal niet op de vergaderingen der schoolvereniging. In vrijgemaakt gereformeed kring is er vanaf 1950 een opleving geweest. En het resultaat is geweest de oprichting van scholen waar onderwijs gegeven werd naar de Schriften. Dat de schoolverenigingen zich op sectarische weg zijn gaan begeven doet niet af van het feit dat het trachten er is geweest, en: er is resultaat bereikt.

Is er mogelijkheid dat er **NU** weer een opleving komt? Ik bedoel niet alleen wat betreft de organisaties, maar vooral wat betreft het onderwijs.

Mijn antwoord is: Ja, als de **Geest des HEREN** weer gaat waaien. En God geeft Zijn Geest aan allen die Hem daarom bidden en daarvoor danken, en die met het voortdurend bidden ook gaan werken.

D. Roorda - Voorthuizen

Ds Korevaar zegt er o.a. het volgende van: „Zo stel ik mij voor, dat U zegt: Hoe nu verder? Geef een zakelijk antwoord. Wij willen met iets naar huis gaan en dat is meer dan een woord van bezinning of een appèl. Hoe dan verder?

Sommigen van ons denken aan een eigen organisatie, zoals niet tegenover, dan toch wel naast de bestaande organisaties van onderwijzers en besturen. Zij menen dat dit de enige weg is die nog openstaat om dat dit ook in deze situatie geboden is.

Ik kan dit begrijpen, maar vooralsnog deze mening niet delen.

Ik ben huiverig voor een scheiding, weer een scheiding, die verdeelt en krachten kan versnipperen. Ik zou er voor willen pleiten, dat wij wat wij (op deze conferentie) gevonden hebben te berde brengen elk op de plaats, waar God ons stelt of waar wij kans krijgen. (Prima, recensent.)

In dit verband zou ik willen wijzen op de christelijke besturenraad. Op regionale verbanden, in één woord op iedere plaats, waar wij ons geluid — God geve: niet ons geluid maar het geluid van Zijn Woord — kunnen laten horen.”...

Ik roep allen op tot studie, ook de bestuursleden, zodat ook zij weten, wat er aan de hand is en zij — zonder branchevervaging t.a.v. de onderwijzer — iets kunnen doen, iets kunnen zijn voor hun school.”

Ds Korevaar betreft er de (jonge) mensen ook bij die in de scholen werken. Laten wij hen vooral aanspreken.

Nogmaals wil recensent hier schrijven dat hij zich zo van harte verblijdt, dat er broeders en zusters gevonden worden die doen blijken dat zij de Bijbel weer in ere hersteld willen zien op de Christelijke scholen. Niet als iets dat bij het gehele onderwijs komt, maar als een kracht waardoor het gehele onderwijs gedragen wordt en waarvan het uitgaat.

Echter, terwille van deze mijn broeders en zusters wil ik nog een paar punten noemen die in de brochure naar voren komen.

Eerst dit: Laten wij het goede verwachten van de HERE, Die Zijn verbond met ons en onze kinderen oprichtte.

Laten wij, nu wij zien dat de grote dag des Heren nadert, met bidden en smeken onze nood t.a.v. het Christelijk onderwijs bekend maken bij God; niet eens, maar voortdurend.

Laten wij, ziende op de nabijheid van de komst van Jezus Christus onze Here op de wolken, verder gaan met elkaar vuriglijk lief te hebben uit een rein hart.

Ik schrijf dit voordat ik inga op een punt, genoemd in de brochure: „de gereformeerde gezindte”. Als vrijgemaakte wil ik hierover niet uit de hoogte schrijven. Bovendien wil ik er slechts enkele woorden over zeggen.

Laat het comité en die daar achter staan, die getuigenis aflegden te zien iets van de verwording van het Christelijk onderwijs doordat de Bijbel niet meer als kracht des Geestes gezien wordt, ... laten wij niet denken, dat wij op de Christelijke scholen het roer om kunnen wenden: wij hebben het niet in de hand! Maar wat dan bij en met en na ons bidden? Zien op hoe God de HERE ons openbaart dat Hij werkt. Ni. niet door grote dingen, maar door kleine. De massa van de christenen kunnen we over het onderwijs aanspreken, maar maken wij ons geen illusies! Nog geldt het: „Niet door kracht of geweld, maar door mijn Geest zal het geschieden, zegt de HERE der heerscharen. Ziet niet op grote, maar op kleine dingen”. Jezus sprak van zout, dat het gehele deeg doordringt.

Onze vaders hebben de 80-jarige schoolstrijd gestreden. Ze hebben dat met elkaar gedaan. Weliswaar, in hoofdzaak de mensen van Afscheiding en Doleantie, maar in mijn geboorteplaats (Ooster-Nijkerk, Fr.) zaten er in omstreeks 1910 (waar ik nog weet van heb) ook bezwaarden. En dat, terwijl de Afscheidenen spraken over de Hervormde Kerk als „valse kerk”. De Dolerenden gingen daarin niet zo ver. Van Hervormden weet ik dat er waren die honderd gulden gaven of meer in de collecte voor het Christelijk onderwijs. En dat was toen in die tijden een bedrag!

Laten nu de brs en zrs onder de Hervormden, die met ons waarlijk Christelijk onder-

INGEZONDEN

STICHTING HULP GEDUPEERDE AMBTSDRAGERS

Bankrelatie: Amro Bank N.V. (Nobelstraat), Utrecht.
Gironummer van de bank: 2900

Aan de Raad
van de Gereformeerde Kerk
te

Eerwaarde Heren en Broeders,

Namens de stichting H.G.A. kom ik tot u met het verzoek in het komende jaar een kollekte te houden voor deze stichting.

De H.G.A. steunt predikanten en kerken, die door de „zuivering”, ingezet op de Synode van Amersfoort en die nog steeds voortgezet wordt, in geldelijke moeilijkheden zijn gekomen.

De noodzaak van dit werk behoeft niet nader aangetoond.

Wij verzoeken U als dit mogelijk is, dit verzoek ook door te geven in een plaatselijke kerkbode, als U die heeft. Er zijn nl. ook nog particulieren, die graag direct bijdragen.

Namens de Stichting,
J. A. Maris,
notaris te Molenaarsgraaf

december 1970.

wijs begeren, elkaar zoeken, en dan ook de anderen die daarnaar streven.

Maar bedenkt U, dat het naar Gods orde is, dat daar is een plaatselijke gemeente, waar geen twee goden gediend kunnen worden, de God des Verbonds, Die Zijn Woord, de Bijbel gegeven heeft en in eeuwigheid zal handhaven; ... ook nu, ... en ... een god die zich wil gelijk maken aan de levende God.

U houdt nog altijd vast aan een organisatie, een synodale organisatie die de naam kerk (= wat van de Here is, van Christus is) niet meer kan dragen. Brs en zrs maakt U daarvan los en sluit U op het dorp waar U woont of in het stadsdeel waar U woont aan bij ieder die God in waarheid liefheeft en dient.

De doop moet weer verstaan worden, dan wordt de gemeente van Christus op iedere plaats weer gered. (Een variatie op een gezegde van J. A. Wormser, 1807-1862.)

Brs en zrs, laat de Geest U aangorden, dan blijft ge niet doleren en jeremieren, en dan komen er wegen en middelen om te geraken tot waarlijk Christelijk onderwijs, nu.

De vrijzinnigen, die de Bijbel niet meer ten volle houden voor het Woord van God, vinden Uw geklaag en gesputter, dat al zo lang duurt, wel goed. Zij hebben en houden in de Hervormde Kerk toch de macht in handen. Zo onwrikbaar de Rooms-Katholieke Kerk is, zo onwrikbaar is ook de Hervormde.

Deze dingen, nogmaals, zeg ik niet uit de hoogte, maar als Uw broeder, die met U de HERE God en de Here Jezus Christus zoekt, ook in de dingen van het onderwijs.

Tot de gereformeerde gezindte behoren ook de Christelijk Gereformeerden. Tot hen zou ik willen zeggen: indien U begeert echt Christelijk onderwijs en op de plaats Uwer inwoning het Christelijk onderwijs niet meer wordt gedragen door de Bijbel, dus als het zout dat zouteloos is geworden, zoekt dan al Uw brs en zrs, die met U zulk onderwijs begeren, en doet wat Uw hand vindt om te doen. Isoleert U niet in Uw kerkegroep, roepende: des HEREN tempel, des HEREN tempel is deze. Dat laatste is voor wie dan ook een vorm van afgoderij en beeldendienst.

Tot de gereformeerde gezindte zullen ook gerekend worden synodaal-gereformeerden.

Tot hen roep ik: Brs en zrs, breekt ook U met het synodale juk en met bovenschrijftuurlijke bindingen. En zoekt die andere brs en zrs in Uw dorp of stad, die met U begeren goed Christelijk onderwijs voor Uw kinderen.

Rekenen de sprekers ook tot de gereformeerde gezindte die vrijgemaakt gereformeerden die zich weer geschaard hebben achter synodes (Amersfoort-West 1967/68 en Hoogeveen 1969/70)? Zij hebben hun gereformeerde scholen, waaruit zij uitgerangeerd hebben allen die zgn. „buiten verband zijn”.

Niettemin, zoekt en betreft ook hen in Uw actie. Zij hebben, evenals onze vaders in de tijd van de schoolstrijd, sinds 1950 veel goeds gedaan. Misschien dat enkelen uit hen met U willen gaan samenwerken.

Naar aanleiding van het boven geciteerde, gesproken door ds Korevaar, moge ik nog het volgende opmerken. Deze opmerking staat niet los van het door de sprekers noemen van „de gereformeerde gezindte”.

God heeft het zo beschikt en verordend, dat daar zou zijn op iedere plaats (dorp, stadsdeel) een gemeente die buigt voor God en Zijn Woord. Die gemeente heeft tot taak: de verkondiging van Gods Woord. Die gemeente wordt gekenmerkt door de reine prediking van de Bijbel en wat daarmee in verband staat. Zulk een gemeente die dat zoekt, mag verzekerd zijn van de rijke beloften van God. Een iegelijk die dat van harte gelooft zal dat ook belijden en dan de broederschap zoeken. (Uiteraard is hier machtig veel nog van te zeggen.) Nu moeten we de zaak niet omkeren door te spreken van „de gereformeerde gezindte” en dan dat eerste van God en van Christus gegevene voorbij zien: de plaatselijke gemeente.

De HERE leert ons in Zijn Woord, dat Hij ziet op kleine dingen; dat Hij zich Zijn gemeente vergadert, maar dat die gemeente altijd is of wordt gevormd uit en door een overblijfsel. Een overblijfsel, dat vele lasten heeft te dragen, en zwak is en altijd maar weer de hitte des daags en de koude van de nacht zal verduren.

Maar, dat uit genade, om Christus wil, tot overblijfsel is verwaardigd.

November 1970.

—0—

W. G. de Vries, **Het eeuwige evangelie en de vierde mens.** Uitg. De Vuurbaak. Voor leden f 12,60. Winkelprijs f 15,—. Groot pocketformaat. 284 blz.

De vruchtbare pen van de Helpmanse predikant bezorgde ons weer een nieuw boek. Ditmaal, zoals de ondertitel luidt: gedachten over bijbel, kerk en moraal.

Wie is de 4e mens? De 1e mens is de heiden, die voor het eerst met het evangelie in aanraking komt. De 2e mens is de christen, die het evangelie aanvaard heeft. De 3e mens is de christen, die zijn geloofsinhoud „verrijkte” met de Europese persoonlijkheidscultuur. En de 4e mens is de mens, die door het nieuwe wereldbeeld van de moderne wetenschap volledig van de bijbel is vervreemd. Hij is na-christelijk, na-kerkelijk, na-burgerlijk, en na-persoonlijk. Hij wordt op geen enkele wijze door het christendom meer aangehouden, maar er veeleer door afgestoten. Daarom rijst de vraag: wanneer het evangelie deze 4e mens niet meer toespreekt, ligt dat aan hem of aan het evangelie? Of aan de wijze waarop we het aan de mens van deze tijd brengen?

Met deze vragen houdt dit boek zich bezig. Moderne schrijvers en opvattingen passeren de revue: Kuitert, Robinson, Bonhoeffer, Szesny, Berkouwer. Er wordt heel wat aangesneden: gezag van de H. Schrift, oorlogsvraagstuk, belijdeniscrisis, secularisatie, oecumene, Klare Wijn en de Kogel door de kerk. Aan de laatste twee onderwerpen valt op te merken, dat hier waarschijnlijk artikelen gebundeld zijn, die jaren geleden zijn

geschreven, toen up to date, maar nu ietwat verouderd.

Er komt in dit boek zoveel ter sprake, dat het onmogelijk is overal op in te gaan. Men zou elk hoofdstuk apart moeten bespreken. We moeten het laten bij de conclusie, dat de schrijver de eigentijdse problematiek niet uit de weg gaat en dat is al heel wat waard. Of hij ons hierin veel verder brengt is een andere vraag. Daarvoor staat hij te veel vastgenageld in oude posities. Opmerkelijk is b.v. zijn vele citaten van K. Schilder. In de geweldige stroomversnelling die wij en onze jongeren meemaken kun je daar tegenwoordig niet meer mee uit. Je redt het niet meer met citaten van Kuyper en Schilder en wie ook, die 70 jaar geleden of zelfs 25 jaar geleden zich met de levensvragen bezig hield. Je mag het loven als je het met de Bijbel redt, maar daar gaat het dan ook om een

heel ander, een zeer eigensoortig gezag. Waarmee we niet willen zeggen, dat we de lezing van dit boek niet zouden aanbevelen. Met name aan onze jongeren, als tegenwicht.

Tenslotte nog een wens. De schrijver houdt zich momenteel ongetwijfeld bezig met wat A.D. 1970 actueel is. Ik denk aan maatschappijcritiek, Marcuse, revolutie, abortus, etc. Zou hij niet beter op zijn minst elk jaar een brochure over actuele vraagstukken kunnen laten verschijnen, in het kader van voorlichting en informatie voor jongeren en ouderen, dan zijn artikelen en referaten op te sparen en om de 4 jaar in een lijvig en duur boekwerk uit te geven? We leven zo ontzettend snel, dat men voor dat men 't weet achter de feiten aanloopt. En voorkomen is beter dan genezen.

C. P. PLOOY

Persschouw

De onrust in de (synodaal) Geref. Kerken

Zoals onze lezers ongetwijfeld weten zijn er in de (synodaal) Geref. Kerken twee bewegingen ontstaan in verband met de steeds toenemende infiltratie van de „nieuwe theologie” daarin.

De ene beweging concretiseerde zich de Vereniging van Verontrusten in de Geref. Kerken „Schrift en Getuigenis”, een vereniging die nauw samenwerkt met de persvereniging, die het blad „Waarheid en Eenheid” uitgeeft.

De andere beweging is het zgn. „Confessioneel Gereformeerd Beraad”. Deze beweging is (nog) geen vereniging. Ze is in het leven geroepen o.a. door de predikanten drs Vlaardingerbroek en M. P. van Dijk.

Zaterdag 12 december werd door beide instanties een conferentie gehouden. „Confessioneel Gereformeerd Beraad” kwam samen in Zwolle. De Vereniging van Verontrusten in Rotterdam.

Ter informatie van onze lezers geven we van beide conferenties een verslag zoals we dat vonden in het Friesch Dagblad.

Hier volgt eerst het verslag van het

Confessioneel Gereformeerd Beraad

Het Confessioneel Gereformeerd Beraad zal blijven bestaan, maar zal geen vereniging worden, althans voorlopig niet. Dit was de (juiste) conclusie, die ds L. H. Kwast uit Leeuwarden zaterdagmiddag trok uit een levendige discussie over het optreden van het confessioneel beraad, dat een congres hield in de buitensociëteit in Zwolle. Het op dit congres aanwezige driemanschap van het beraad, ds Kwast, ds M. P. van Dijk uit Nunspeet en drs J. Vlaardingerbroek uit Ermelo, zeiden er behoefte aan te hebben verantwoording af te leggen van hun doen en laten en ruggespraak te houden over het in de toekomst te voeren beleid. Aan het slot van de middagbijeenkomst, waarin velen aan het woord kwamen, kon worden geconcludeerd dat men er (nog) niet voor voelt een confessionele vereniging in de Geref. Kerken op te richten. Het CGB moet echter wel blijven bestaan, waarbij men de hoop uitsprak dat de ontwikkeling in de Geref. Kerken in die richting zal gaan, dat het voortbestaan van het beraad geen zin meer zal hebben.

Het „beraad” zal dus blijven bestaan, maar

het zal geen vereniging worden. Het kan daarom ook geen leden hebben, maar wel gaven velen zaterdagmiddag in Zwolle hun naam en adres op om daarmee te betuigen dat zij instemmen met de voortzetting van het beraad. De suggestie werd gedaan betalende begunstigers te vragen, maar daar bleek geen behoefte aan. De leiding van het beraad maakt zo weinig mogelijk kosten — of vraagt geen vergoeding — en de collecten hebben tot op heden de kosten gedekt.

Drs Vlaardingerbroek opende het congres. Er was veel belangstelling. Ds Vlaardingerbroek zei dat eigenlijk dit soort congressen in een Geref. Kerk niet thuis horen. Men is langzamerhand in deze kerken ook gaan spreken van richtingen en modaliteiten. Zullen we — met tegenzin — er in moeten berusten dat we een modaliteitenkerk zijn?, vroeg ds Vlaardingerbroek. Er zijn op het ogenblik essentiële zaken in het geding en we mogen niet berusten in het bestaan van leringen, die in de Geref. Kerken niet verkondigd mogen worden. In deze kerken zal men zich aan de belijdenis moeten houden. Een kerk zonder belijdenis is nauwelijks een kerk. We moeten ervoor waken dat de kerk niet de weg naar de leervrijheid op gaat. Het gaat niet alleen om de erkenning van de historiciteit van de zondeval, maar ook om de opstanding en om de werkelijkheid van de wederkomst van Christus.

Ds Vlaardingerbroek zei dat door een samenloop van omstandigheden — het beschikbaar zijn van zalen — dit congres op dezelfde dag valt als de vergadering van de verontrusten in Rotterdam. Het CGB heeft belangstelling voor het werk van de Vereniging van Verontrusten.

Toelichting

De praeses van de generale synode van Sneek, dr P. G. Kunst, die een toelichting zou geven op de besluiten van deze synode, was wegens ziekte verhinderd aan dit vrijwel onvoorbereid, als invaller op. Hij gaf in een duidelijk en boeiend betoog weer, waarom de synode tot de in Sneek genomen besluiten ten aanzien van de bezwaarschriften is gekomen. De bezwaarschriften hadden het alleen maar over het topje van de ijsberg, zei ds Kwast. Dat topje is in Sneek boven water gekomen. Dat was Genesis 1 tot 3, maar er is veel meer. De commissie heeft ook meer op tafel gelegd. Niet alles, wat op het ogenblik deining geeft in de kerken, mag op naam van prof. Kuitert worden geschreven. Als Kuitert er niet was geweest of een stil leven zou leiden als dominee in een klein dorpje, dan zouden de moeilijkheden toch zijn gekomen. Ze zijn een gevolg van de

emancipatie. Vrij veel leden van de Geref. Kerken aanvaarden een prediking, die onbijbels is. Daarom worden deze kerken bedreigd. De kerkeraden moeten toezien op de prediking van het evangelie en niet toestaan dat een andere boodschap dan het onverkorte evangelie wordt verkondigd.

In de besloten zitting van de synode bleek, aldus ds Kwast, dat de schrijvers van de bezwaarschriften in zakelijk opzicht gelijk hadden. Er worden in de kerken leringen verkondigd, die afwijken van de belijdenis en dat heeft de synode ook uitgesproken. Kuitert en anderen wijken af van de belijdenis, maar zij zeggen niet dat God de auteur is van de zonde. Samen belijden we dat de zonde, buiten God om, in het leven der mensen is gekomen en de synode meende daarom dat de eenheid van het belijden op dit ogenblik niet zodanig in geding was, dat leertucht toegepast moest worden.

Het door de synode benoemde deputaatschap zal verder moeten spreken met de verkondigers van de afwijkende meningen. We hopen dat de Heilige Geest een weg zal wijzen, waarop we voort kunnen. Maar er kan een ogenblik komen dat er wel leermaatregelen genomen moeten worden.

Jachtterrein van de duivel

Ds J. Overduin uit Veenendaal zei dat meermalen in de geschiedenis is gebleken dat als er een crisis is in een kerk, deze kerk het jachtterrein van de duivel wordt. Dan weet de duivel veel zonde te ontketenen en dan vermindert de liefde. Daar zullen we nu vooral op moeten letten, zei ds Overduin. We zullen op niveau moeten blijven spreken. We mogen wel verontrust zijn, maar moeten niet in paniekstemming geraken. God houdt Zijn kerk in stand en Hij zal Zijn raad volvoeren. We moeten ook niet roepen over de theologische problemen en fluisterend spreken over het evangelie. We moeten open staan voor elkaars argumenten, voor correctie. Tact en wijs beleid zijn nodig. De problemen zijn gecompliceerd en een oplossing in een zwart-wit-sfeer is niet mogelijk.

Ds Overduin vestigde er de aandacht op dat ook de verontruste leden van de generale synode niet met een voorstel durfden komen om leertucht op Kuitert c.s. toe te passen. De synode zei: We mogen niet tot het uiterste gaan. Ds Overduin zei het meest verontrust te zijn over de infiltratie van de tijdgeest. We moeten ons houden aan de besluiten van de synode, zei hij en op de hoogleraren en anderen zal een beroep moeten worden gedaan zich ook bij hun onderwijs te houden aan wat de synode heeft uitgesproken. De verzoening door Christus moet ons uitgangspunt blijven, ook als we spreken over de verzoening met elkaar.

Over de aard van het Schriftgezag zullen we verder door moeten denken. Er is een Goddelijke en een menselijke factor. Bij Bavinck functioneerden Schrift en belijdenis veel sterker dan bij veel theologen van nu. Dat gezag moet je overweldigen, want God stelt zaken aan de orde, die een mens nooit genoemd zou hebben. We moeten niet geloven in theologische verhandelingen, maar in Jezus Christus. Dan kunnen er nog vraagtekens overblijven en we moeten de Heilige Geest bidden om licht bij het verstaan van de boodschap van de bijbel.

Bij de beantwoording van vragen zei ds Kwast o.m.: prof. Kuitert zou er verstandig aan doen als hij eens een paar jaar geen boekjes en artikelen schreef, maar zich ging wijden aan het schrijven van een dogmatiek. Daar heeft hij de capaciteiten voor. Het proces van verzieking van het gereformeerde leven is al jarenlang aan de gang, zei ds Kwast. Het herstel zal ook enige tijd vergen. Hij vroeg toezicht op de colleges aan de Theologische Hogeschool in Kampen en de theologische faculteit van de VU in Amsterdam. Deputaten moeten, indien nodig, de docenten op de vingers tikken.

Ds Overduin antwoordde op een vraag: Leerlingen van Kuitert gaan verder dan hij zelf. Ik vind het gevaarlijk dat Kuitert en Augustijn de waarde van de belijdenis relativeren. We mogen de bijbel niet uitleveren aan vrije theologen, die gelegenheid krijgen vreemde zaken op de kansels te spuien.

Een forum sprak zaterdagmiddag over het voortbestaan van het Confessioneel Geref. Beraad. Het bestond uit de predikanten dr

A. G. Luiks, dr B. Rietveld, ds M. P. van Dijk, ds L. H. Kwast (voorzitter), ds J. Vlaardingerbroek en dr C. Gilhuis. In de zaal stonden microfoons en van de gelegenheid om over het voortbestaan van het be- raad opmerkingen te maken werd een ruim gebruik gemaakt. De conclusie was: Het be- raad blijft bestaan, maar wordt (nog) geen vereniging.

Hierna volgt de weergave van wat gezegd werd op de vergadering van de

Vereniging van Verontrusten

In zijn openingswoord stelde ds W. C. van den Brink uit Nieuw-Loosdrecht al meteen, dat deze bijeenkomst geen enkel demonstra- tief karakter had. „Wij willen ons vandaag alleen bezinnen en verootmoedigen voor God. Er is ook van onze kant een stuk ontrouw en gemakzucht geweest”.

Teleurstelling

Ds Van den Brink noemde de synode-uit- spraken een grote teleurstelling. „Velen had- den verwacht, dat de synode een woord zou spreken van profetische kracht en duidelijk- heid.” Ds. Van den Brink sprak van piete- peuterig gedoe, formuleringen waar alles onder moest worden gevangen, die niemand begrijpt en die niemand hart raken.

Hij hoopte, dat iedere verontruste het ad- vies van de besturen zou volgen. „Ik heb be- grip voor de miserie, die er in veel gemeen- ten is. Ik krijg brieven, die je met geen droge ogen lezen kunt. Maar laten we bedenken, dat De Cock en Kuyper niet vrijwillig uit de Hervormde Kerk gegaan zijn. Wij worden nu nog geduld”.

De besturen hebben lang overlegd over de vraag: blijven of heengaan. Maar de bijbelse notie won, dat „wij nog niet ten bloede toe hebben tegengestaan tegen de zonde in de kerk” (Hebreë 12:4).

Zijn wij een stelletje ouderwetse mensen? Wie dat zegt is een leugenaar, aldus ds Van den Brink. Wij zijn heel gewone mensen. Wij staan met onze kinderen in 1970, maar wij willen vasthouden aan Gods Woord en aan de belijdenis.

Ds E. J. Oomkes uit Uithuizen zei, in de synode-uitspraken de stem van Christus niet te herkennen. „Dit antwoord gaat niet op onze nood in. Het raakt ons hart niet. Het verwarmt ons niet. Het is een woord van menselijke wijsheid en diplomatie”.

Had de synode maar een rouwbrief rond- gestuurd, waarin zij haar verlegenheid be- leed en de impasse, waar ze niet uit weet te komen. Dat zou ons nog duizend maal liever zijn geweest dan een herderlijk schrijven vol „enerzijds... anderzijds” en besluiten die noch vlees noch vis zijn, aldus ds Oomkes.

Ds Oomkes wees verontwaardigd de wijze af, waarop het synodale rapport over de verontrusten spreekt. „Wij herkennen ons hier niet in. Er wordt gezegd, dat wij moeilijk met een ander oor kunnen luisteren dan van vrees en angstvalligheid, omdat heilige huis- jes omver getrokken worden. Niets is min- der waar. Wij worden gedreven door liefde voor kerk en wereld”.

Alarm

Op het verwijt, dat men alleen nog maar over verontrusting kan spreken, zei ds Oom- kes: „Wat wilt U? Als het huis in brand staat, ga je toch ook niet praten over de mooie bloemen in de tuin? Wij slaan alarm, omdat de Bijbel in haar goddelijk openba- ringskarakter wordt aangetast. Niet zozeer, omdat Kuitert c.s. de historiciteit van Adam ontkennen, al is dat al erg genoeg. Het gaat om de hele nieuwe theologie. De kritische wijze, waarop zij over de Schrift spreken, doet ons vragen of het nog mogelijk is, ver- trouwen te geven in het informerend woord van de Schrift over Christus”.

De synode heeft de oorzaak van de verontrusting: het loslaten van de gulden regel dat de Schrift haar eigen uitlegster is, niet ontmaskerd. Daarom heeft zij niets gedaan om de verontrusting weg te nemen, alle ge- praat over horizontalisme en secularisme ten spijt.

Er komt een deputaatschap voor een nader gesprek met Kuitert c.s., maar daarvan ver-

wachte ds Oomkes niets meer. Dat gesprek wordt immers al jaren gevoerd. Het hoefde van hem niet meer.

Belangrijk vond hij, dat de synode zelf constateert, dat bepaalde hoogleraars op es- sentiële punten afwijken der belijdenis en dat zij ze toch volledig handhaaft en zelfs laat optreden als preadviseurs ter synode.

Toch spoorde ds Oomkes aan, de strijd voort te zetten. „Niet omdat we nog iets ver- wachten van mensen of van 'n synode, maar omdat wij geroepen zijn, 't geloof dat ons der heiligen overgeleverd is, te bewaren in 't geloof, dat Gods Woord zal triomferen en dat de Heilige Geest machtig is veler oog te openen en de goede weg te wijzen”.

Zwarte week

Dr M. J. Arntzen herinnerde aan de „zwarte week” van het Vaticaans concilie in no- vember 1964. Zo is de week van 2 tot 6 no- vember voor de Gereformeerde Kerken een zwarte week.

„Wij hebben niet kunnen denken, dat men zo tolerant zou zijn tegenover de dwaling. In feite hebben we nu leervrijheid. Als men nu geen maatregelen kan nemen, hoe denkt men dan dat straks wel te kunnen doen? Het gaat niet alleen om de eerste hoofdstukken van Genesis. Heel de Bijbel en heel de mo- raal is in het geding”, aldus dr Arntzen.

„De dieper liggende kwaal is: men wil het evangelie bij de wereld geloofwaardig ma- ken. Predikt de wereld abortus, revolutie, dan moet de kerk daar achter aan hollen, misschien nog wat „evangelisch bijsturend”. Wat gisteren aansprak, „doet het vandaag niet meer”. Alsof dat normatief is.

Dr Arntzen hekelde vooral de synode-uit- spraak”, dat de ingebrachte bezwaren (te- gen de leer van Kuitert c.s.; red.) een frag- mentarisch karakter dragen en als zodanig weinig bewijskracht hebben”. Ds Oomkes had dit al met kracht ontkend en daarbij gezegd, dat het er op lijkt, dat je hoogle- raar in de theologie moet zijn om 'n verant- woord bezwaarschrift te schrijven. Dr Arnt- zen vroeg bovendien: Kon de synode dat dan zelf niet aanvullen?

Heeft de synode dan zelf geen ogen en oren? Het is toch duidelijk wat Kuitert, Berkouwer, Delleman en Augustijn geschre- ven hebben? Wat had men dan nog be- zwaarschriften van node? De duidelijke vra- gen, die Koers nu aan prof. Kuitert gesteld heeft, had de synode toch ook kunnen stel- len?

Dr Arntzen kon niet begrijpen, dat de sy- node kon uitspreken, dat „alle leden van de synode vasthouden aan het belijden dat God de mens goed geschapen heeft”, waar toch prof. Kuitert de volgende scheppings-zonde- val niet handhaaft.

De 's-Gravendeelse predikant riep tenslot- te op tot toenadering tot de christelijke ge- reformeerden en de beide groepen vrijge- maakten, om samen de blijde boodschap uit te dragen in een donkere wereld en niet op het dwaalspoor van onbijbelse filosofieën te komen.

Tijdens de vergadering van de Vereniging van Verontrusten werd ook nog voorgelezen de volgende door het bestuur opgestelde

Verklaring

Het bestuur van de Vereniging van Verontrusten in de Gereformeerde Kerken „Schrift en Getuigenis” heeft zich met de raad van advies en de afgevaardigden van de regionale en plaatselijke afdelingen bezon- nen op de situatie van de generale synode van de Gereformeerde Kerken, genomen tij- dens haar zitting, gehouden in Sneek, jl. no- vember.

Met grote droefheid en diepe teleurstel- ling hebben zij hiervan kennis genomen, omdat uit deze besluiten duidelijk blijkt, dat deze synode niet bereid of in staat was, een dam op te werpen tegen de toenemende in- vloed van de vrijzinnige tendenzen in de nieuwe theologie binnen onze kerken.

In plaats van op te roepen, „elk beden- sel als krijgsgévangene te brengen onder de gehoorzaamheid van Christus” (2 Kor. 10:5) en terug te roepen tot de onverkorte hand- having van de belijdenis, heeft ze toegestaan,

dat het bijbels getuigenis aangaande de his- toriciteit van Adam en de zondeval en de belijdenis daarvan door leden van onze ker- ken wordt geloofend, ook door ambtsdra- gers, ja zelfs door hen die sleutelposities in onze kerken innemen, zoals de professoren aan wie de opleiding van onze toekomstige dienaren des Woords is toevertrouwd.

Hiermee heeft de synode in feite het gezag van Gods Woord ontkracht, de binding aan de belijdenis, met name aan artikel 15 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis, zondag 3 en 4 van de Heidelbergse Catechismus, hoofdstuk III, 1-3 van de Dordtse Leerre- gels opgeheven en de leervrijheid officieel in onze kerken getolereerd.

Tegelijk heeft ze, als meeste vergadering van onze kerken, hiermee het gereformeerd karakter daarvan prijsgegeven en de weg ge- plaveid voor een spoedige hereniging met de Nederlandse Hervormde Kerk, de vrijzinnig- heid inclusief.

Alhoewel het bestuur en de raad van ad- vies van oordeel zijn, dat, ondanks onze ernstige bezwaren tegen de beslissingen van de synode, de tijd nog niet gekomen is, dat wij om Gods wil moeten breken met de Ge- reformeerde Kerken, hebben wij volledig begrip voor die broeders en zusters, die, door deze besluiten in gewetensnood gekomen, menen niet langer lid van onze kerken te kunnen blijven en zich aan haar gemeen- schap onttrekken.

Waar wij echter van oordeel zijn, dat wanneer er een scheiding moet komen, niet wij die aan het gereformeerd belijden trouw willen zijn, uit deze kerken moeten heen- gaan, maar zij die van geen binding daan- aan willen weten, en er nog vele broeders en zusters in onze kerken de ernst van de si- tuatie, waarin deze terecht zijn gekomen, nog niet inzien, en onze kerken niet ontstaan zijn doordat zij die God wilden dienen naar Zijn Woord, zich gingen afscheiden van 't Hervormde kerkinstituut, maar door deze werden uitgeworpen, achten wij ons geroe- pen, vooralsnog de strijd voor het geloof, dat eenmaal de heiligen is overgeleverd, bin- nen onze kerken tot het uiterst voort te zet- ten om deze haar gereformeerde eigenheid terug te doen winnen.

Wij zullen dit trachten te bereiken door onze actie op te voeren en te verdiepen, door gebed en bijbelstudie, door meer voorlich- ting te geven via pers, radio, televisie, ver- gaderingen, brochures enz.

Wij zijn bereid, hen die plaatselijk in een noodsituatie verkeren, met raad en daad bij te staan. Is de toestand ter plaatse onhou- baar en de mogelijkheid gastlid van een an- dere reformatische kerk te worden, uitge- sloten, dan zullen wij graag helpen een vorm te vinden, waarin de gemeenschap der heil- igen toch beleefd wordt.

In elk geval vragen wij alle verontrusten, zoveel mogelijk plaatselijk contactgroepen te blijven vormen, en met positief belijdende christenen samen te werken op allerlei ter- reinen en één front te vormen tegen de we- relde invloeden en de geloof en kerk ver- woestende krachten.

Wij raden hen die theologie studeren of gaan studeren om predikant te worden in onze kerken aan deze stu- die te beginnen of voort te zetten aan hogescholen, waar de theologie be- oefend wordt in gebondenheid aan Gods Woord en de gereformeerde be- lijdenisgeschriften.

Om deze te steunen is een financieel fonds gesticht, terwijl we tevens de eerstkomende synode zullen vragen, aan hen die aan een dergelijke school hun kandidaatsexamens met goed gevolg hebben afgelegd, dezelfde rechten toe te kennen als de kandidaten die aan de Theologische Hogeschool en aan de theologische faculteit van de Vrije Universi- teit hebben gestudeerd.

Voorts zullen we de kerkeraden opwekken in verzet te komen tegen de kerkontbinden- de besluiten van de synode van Sneek-Lun- teren, en geen gelden meer beschikbaar te stellen voor instituten, die de nieuwe theo- logie bevorderen en voor doeleinden die bui- ten de opdracht van de kerken vallen.

In een „Open Brief” hopen wij nader en breder op de inhoud van deze verklaring in te gaan.

INGEZONDEN

Een stem uit de verte

Herders en schapen

Gaarne zou ik onderstaande geplaatst willen zien in „Opbouw”.

Zoals bij bijna alle dingen is er dikwijls een overschatting en een onderschatting van het Opziensambt.

Dat het soms onderschat wordt, is wel algemeen bekend en daarom wil ik voor ditmaal dit buiten beschouwing laten.

Maar er is ook een overschatting. En dat komt daarin tot openbaring, dat men het Woord van God bindt aan het mensenwoord van een dominee. Zo is het mij wel overkomen dat mijn woorden niet werden geloofd, terwijl men dezelfde woorden van de dominee wel aanvaardde. Dit bracht mij tot nadenken.

En toen bemerkte ik dat het woord herder het ambt van een opziener toch slechts gebrekkelijk weergeeft. Immers een herder, laten we zeggen een, die de schapen hoedt, is in wezen verschillend van het vee, dat hij onder zijn hoede heeft.

Maar in de kerk is de dominee eigenlijk herder en schap tegelijk. En wanneer dat nu meer beseft werd, zou dat en herder en gemeente ten goede komen. Nu wordt het ambt aller gelovigen dikwijls miskend. We moeten ons maar eens voorstellen, dat we in een concentratiekamp leefden. En de directeur van dat kamp zou enkele aanwijzen om toezicht te houden op de andere gevangenen. Maar daarom bleven deze opzichters ook zelf nog wel gevangenen. Zie b.v. de historie van Jozef in de gevangenis. En zo is het nu ook met de opziens der gemeente. Ze zijn een schap met de schapen, ze zijn broeders onder de broeders. Ja, de apostel Paulus vermaant zelfs Timotheüs dat de oude mannen door hem behandeld moeten worden als vaders.

Helaas, de wereldse geest dringt ook in de kerk door. Enerzijds een dwaas conservatisme dat geen rekening houdt met de voortgaande verlichting van de H. Geest en anderzijds een verwerping van de normen die de H. Schrift stelt voor de omgang met elkander.

Laten we ook in deze tijd horen wat de Geest tot de gemeente zegt.

Uw br.
J. van Dijk.

Box 862, Coaldale Alba, Canada.

KERKNIEUWS

Beroepen: te Drachten-B: ds A. Jagersma te Groningen-Oost; te Katwijk-A: ds G. Roukema te Ede-A.

Aangenomen: naar Daarlerveen-B: ds G. A. Jansen te Loppersum en Westeremden.

Bedankt: voor Oostelijk-Flevoland (Dron-ten): ds J. H. Kamerbeek te Apeldoorn; voor Urk-B en Nagele-B: ds B. de Vos te Ten Boer; voor Eindhoven: ds W. G. Rietkerk te Barendrecht; voor Veendam-B: en Zuidbroek-B: ds J. Geelhoed te Hasselt.

Ds. D. J. van Stelten — De kerkeraad van Bunschoten-Spakenburg-B heeft de zending, ds D. J. van Stelten, die met verlof in ons land verblijft, voor drie maanden geschorst. Over de motieven voor de schorsing heeft de kerkeraad geen nadere mededelingen gepubliceerd.

Breukelen — Ook te Breukelen is het tot een breuk in de gemeente gekomen. We ontlenen hierover het volgende aan het „Nederlands Dagblad” (Gereformeerd Gezinsblad): Rondom de uitspraken van de classis Utrecht-Breukelen van juni-sept. 1968 inzake de kerken van Utrecht-C p.a. Ds W. G. Visser en Bilthoven p.a. Ds C. van Leeuwen is in de kerk van Breukelen moeite gerez.

Naar aanleiding van deze classis-besluiten sprak de kerkeraad uit, beide gescheurde delen van deze gemeenten voor ware kerken te houden. Dit was voor een aantal broeders

aanleiding zich met een bezwaarschrift tot de classis te wenden.

De behandeling daarvan resulteerde in een uitspraak d.d. 6 november jl. dat de kerkeraad gehouden is zich alsnog te voegen naar de classicale uitspraken van juni-september 1968, thans bevestigd door een Partikuliere en een Generale Synode, en zijn beleid daarmee in overeenstemming te brengen.

In zijn vergadering van 18 november l.l. besloot de kerkeraad, onder aankondiging van appèl, bovengenoemde uitspraak niet te ratificeren, hetgeen inhield dat de kerkeraad zich niet voegde naar de classicale uitspraken van juni-september 1968.

Toen dit besluit genomen was verklaarde ouderling J. Mul, dat hierdoor de samenwerking zeer moeilijk was geworden. Hij verliet daarop de kerkeraadsvergadering om zich te beraden op de ontstane situatie. Dit beraad had tot gevolg dat deze ambtsdrager op 23 november d.a.v. aan alle leden van de gemeente van Breukelen een verantwoording deed toekomen van zijn beslissing de broeders en zusters op te roepen tot door hem belegde samenkomsten.

Op de classisvergadering van 3 december 1970 verklaarden de afgevaardigden van de kerkeraad-ds Postma te Breukelen het besluit van 6 november jl. niet te ratificeren, waarop de classis uitsprak deze afgevaardigden niet langer te kunnen ontvangen.

Ter tafel was tevens de door br Mul aan de leden van de gemeente van Breukelen toegezonden verantwoording alsmede het verzoek naar art. 38 K.O. advies en hulp te mogen ontvangen.

Op 11 december werd door de classis dien-aangaande uitgesproken, dat in deze situatie aan het verzoek kon worden voldaan en werd de kerk van Utrecht-N.W. hiervoor aangewezen.

In dat kader werden op zondag 13 december afzonderlijke diensten gehouden.

ADRESSEN

Katwijk: Scriba: J. Ippel, J. W. Frisodreef 73, Katwijk aan Zee, tel. 01718-15705.

AANVULLING ADRESSENLIJST GEREFORMEERDE KERKEN

Curaçao (Nederl. Antillen) 1934—21 maart 1947: 49 leden, waarvan 28 belijdende leden. Vakant.

Adres kerkeraad: R. Kooistra, Postbus 208, Curaçao, N.-A.

Penningmeester: C. Bijl, Postbus 208, Curaçao, N.-A.

Contactadres militairen: R. Kooistra, Baai Macolaweg 15, Parera Curaçao N.-A., telef. 54783.

Voor de akties van barmhartigheid onder de lokale bevolking wordt bij de Girodienst Curaçao (in Nederland is dit postgirorekening 88) aangehouden rekening 111.112 van de Actie Pida Pan p.a. Postbus 208, Curaçao, N.-A.

Kerkdiensten: Kerkgebouw Schout bij Nacht Doormanweg 32: 9.30 en 19.00 uur.

Leden onzer kerken, die voornemens zijn zich op één der eilanden van de N.-A. te vestigen zullen er goed aan doen vooraf contact op te nemen met de kerk van Curaçao.

Regelmatig wordt de gemeente op Curaçao bezocht door een tijdelijk uit Nederland over te komen predikant.

Klein verpleeghuis
voor oude chronisch zieken vraagt

2 ziekenverzorgsters of leerlingen

Sollicitaties aan
Verpleeghuis „Sonsbeekzicht”,
Zijpendaalseweg 41, Arnhem.
Telefoon 0 85 - 421120.

DE Geref. KORR. KLUB, Postbus 58, Den Helder;
zoekt dames- en heren-leden in alle leeftijden.

Enige meisj. en jong. v. 18-22 j. zoeken korr.vr.

JONGE MAN in AMERIKA (v. Ned. afk.) z. korr. m. Nederl. meisje 22-35 j. dat Engels kan lezen; en m. ruime belangst.

Br. in duidelijk Nederl. aan: O.A. Postbus 58, Den Helder.

LEO ELAND

en

ELS HARWIG

hopen d.v. 15 januari 1971 in Kampen in het huwelijk te treden.

Stadhuis: 2.00 uur n.m.

Kerk: 2.45 uur n.m. in het kerkelijk gebouw, Broederweg 32.

Receptie: 4.30—6.00 uur n.m. in Rest. „De IJssel”, IJsselkade 59.

Adres: Albert Verweystraat 146 te Voorburg.

*Hetzij dat wij leven, hetzij dat wij
sterven, wij zijn van de Here.*

Onze Hemelse Vader heeft het kindje, dat wij verwachtten, voor de geboorte tot Zich genomen.

Het zal zijn naam nu van Hem ontvangen.

L. ORANJE
W. E. ORANJE-VAN RIJ

Haren, 1° december 1970
Marsmanhof 4

Het heeft de HEERE behaagd, een half jaar na het onverwacht ontslapen van onze geliefde Man en Vader, nu ook onze lieve Zoon en Broer

JAN DIK

op de leeftijd van bijna 18 jaar, voor ons eveneens onverwacht, tot Zich te nemen.

*En nu, wat verwachten wij Heere?
Onze hoop is op U! Psalm 39: 8*

C. VAN VENETIË-DE VRIES
HILDA en JOOP

Wormerveer, 25 december 1970
Riouwstraat 59

Nog vol van verdriet door het onverwacht ontslapen van onze geliefde Broer, Zwager en Oom

CAREL VAN VENETIË

heeft God op 1e Kerstdag Thuis gehaald onze lieve Neef

JAN DIK

bijna 18 jaar oud.

*Ook de dood kan hem niet scheiden
van de liefde Gods, welke is in
Christus Jezus, onze Heere.*

Romeinen 8 : 39

Middelburg, Doornlaan 5
C. M. SILJÉE-VAN VENETIË
N. SILJÉE
en Kinderen

Leiden, Cobetstraat 61
H. VAN VENETIË

Wormerveer, 25 december 1970
Riouwstraat 59

Daar het ons niet mogelijk is iedereen persoonlijk te bedanken voor de overweldigend vele blijken van medeleven bij het overlijden van mijn lieve man en onze lieve vader en opa

Willem van Nugteren

betuigen we langs deze weg onze welgemeende dank.

Uit aller naam:

G. W. NUGTEREN-VISSER

Arnhem, december 1970
Middachtensingel 50